

Με ατομική μου ευθύνη και γνωρίζοντας τις κυρώσεις (3), που προβλέπονται από της διατάξεις της παρ. 6 του άρθρου 22 του Ν. 1599/1986, δηλώνω ότι:

Η εργασία που παραδίδω είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιεί πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς αναφορές. Αναλαμβάνω όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες σε περίπτωση που αποδειχθεί ότι η εργασία μου αποτελεί προϊόν λογοκλοπής ή προϊόν τρίτων.

**ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

**ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ**

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

Η τουρκική στρατιωτική βιομηχανία τα τελευταία 20 χρόνια

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Μαρία Π. Καλεντάκη

Αθήνα, 2021

Τριμελής Επιτροπή

Κωνσταντίνος Υφαντής, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, Αναπληρωτής Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Μαρία Π. Καλεντάκη, 2021

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

*Στον Παντελή, στην Ανθούλα, στον Χάρη για την ανιδιοτελή αγάπη τους
Στους παππούδες μου, Γιώργο και Ζαχαρία, για την σοφία ζωής που μου προσέφεραν*

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη.....σελ. 9
Abstract.....σελ.10
Μεθοδολογία.....σελ.11
Εισαγωγή.....σελ.11

Μέρος Α΄

Ο ρόλος της οικονομίας στην άμυνα

A. Διαθεσιμότητα πόρων για στρατιωτική υπεροχή.....σελ.14
B. Οι στρατιωτικές δαπάνες των κρατών και η επίδραση της οικονομικής κρίσης στον τομέα της άμυνας.....σελ.14

Μέρος Β΄

Παγκόσμια στρατιωτική βιομηχανία: Οικονομετρικά δεδομένα

A. Διαθεσιμότητα προϋπολογισμού και οι εισροές κεφαλαίων.....σελ.18
B. Δυσκολίες γειτνίασης.....σελ.18
Γ. Αμυντικές δαπάνες της Ελλάδας.....σελ.18
Δ. Οι μεταβολές στο διεθνές σύστημα ισχύος.....σελ.19
Ε. Εγχώρια στρατιωτική βιομηχανία.....σελ.24

Μέρος Γ΄

Το ιστορικό πλαίσιο ανόδου της τουρκικής στρατιωτικής βιομηχανίας

A. Πρωτογενείς προσπάθειες.....σελ.31
--

B. Η 1 ^η περίοδος της εγχώριας στρατιωτικής βιομηχανίας.....σελ.	31
Γ. Η 2 ^η περίοδος: 1939-1974.....σελ.	31
Δ. Η 3 ^η περίοδος 1974-1985.....σελ.	34
Ε. Η μετά το 1985 εποχή.....σελ.	35
ΣΤ. Οι κρίσιμες περίοδοι μετασχηματισμού του αμυντικού κλάδου.....σελ.	35
Ζ. Η 5 ^η περίοδος αναδιαμόρφωσης.....σελ.	38
Η. Οι εξελίξεις στον κλάδο το 2020.....σελ.	39
Θ. Ανάπτυξη προγραμμάτων στήριξης.....σελ.	39

Μέρος Δ΄

Διακρατικές συμφωνίες

A. Η συνεργασία Τουρκίας και κρατών του Κόλπου.....σελ.	42
B. Η συνεργασία Τουρκίας και Καναδά.....σελ.	43
Γ. Το τρίγωνο Τουρκίας-ΗΠΑ-Ρωσίας.....σελ.	43

Μέρος Ε΄

Ελληνοτουρκικός ανταγωνισμός

A. Γενική αποτίμηση του εξοπλιστικού ανταγωνισμού.....σελ.	47
B. Σύγκριση ενόπλων δυνάμεων Τουρκίας-Ελλάδας σε αριθμούς: Μελέτες περίπτωσης.....σελ.	47
B1. Το σύνολο ενόπλων δυνάμεων το 2018.....σελ.	47
B2. Το σύνολο ενόπλων δυνάμεων το 2020.....σελ.	49

Μέρος ΣΤ'

Η Τουρκική Διεθνής Έκθεση Αμυντικού Υλικού IDEF

A. Η έκθεση του 2019.....σελ.54
B. Η έκθεση του 2021.....σελ.55

Μέρος Ζ'

Εγχώρια κατασκευή οπλικών συστημάτων

A. Οι προσπάθειες απεξάρτησης από τις εισαγωγές οπλισμών.....σελ.57
B. Η προσπάθεια δημιουργίας μίας αυτόνομης αμυντικής βιομηχανίας.....σελ. 60
Γ. Σχέδια κατασκευής εγχώριων αμυντικών υλικών.....σελ.62
Δ. Οπισθοδρομήσεις στον αμυντικό τομέα και σύναψη συμμαχιών.....σελ.62

Μέρος Η'

Παρατηρήσεις

A. Πρόσφατες εξοπλιστικές εξελίξεις.....σελ.65
B. Γενική αποτίμηση του εξοπλιστικού προγράμματος της Τουρκίας.....σελ.65
Συμπεράσματα.....σελ.66
Πηγές-Βιβλιογραφία.....σελ.69

Πίνακες

Πίνακας 1 Οι μεγαλύτερες στρατιωτικές βιομηχανίες το 2014.....σελ.26
Πίνακας 2 Οι είκοσι μεγαλύτεροι εισαγωγείς της περιόδου 1950-2014.....σελ.27
Πίνακας 3 Ένοπλες Δυνάμεις Ελλάδας-Τουρκίας το 2020.....σελ.51

Διαγράμματα

Διάγραμμα 1 Τουρκικές παραβιάσεις εναέριου χώρου Ελλάδος.....σελ.22
Διάγραμμα 2 Ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ Ελλάδας-Τουρκίας....σελ.29
Διάγραμμα 3 Ένοπλες Δυνάμεις Ελλάδας-Τουρκίας το 2018.....σελ.48
Διάγραμμα 4 Οι αμυντικοί προϋπολογισμοί Ελλάδας-Τουρκίας το 2020.....σελ.50

Γραφήματα

Εικόνα 1 Τουρκικοί αμυντικοί οπλισμοί το 2019.....σελ.32
Εικόνα 2 Τουρκικό ελικόπτερο Atak T-129..... σελ.37
Εικόνα 3 Προβλέψεις για το ελληνοτουρκικό οπλοστάσιο το 2030.....σελ.52
Εικόνα 4 Τουρκική φρεγάτα.....σελ.57
Εικόνα 5 Τουρκικό τανκ.....σελ.58
Εικόνα 6 Το πρώτο τουρκικό F-3..... σελ.59

Περίληψη

Η δέσμευση των κυβερνήσεων του AKP υπό τον Ερντογάν για εγχώρια αμυντική βιομηχανία παραμένει σταθερή. Στις αρχές της δεκαετίας του 2000 το μοντέλο προμηθειών οπλισμών εξαρτιόταν από εισαγωγές. Στη συνέχεια, αναπτύχθηκε ένα αυτοδύναμο μοντέλο έρευνας, τεχνογνωσίας και παγκόσμιας αυτονομίας που ευνόησε τις εξαγωγές και την μετατροπή της εγχώριας βιομηχανίας σε βιομηχανία πολλών δισεκατομμυρίων δολαρίων. Η τουρκική στρατιωτική βιομηχανία στηρίχθηκε στις ακατάπαυστες προσπάθειες των κυβερνήσεων για ανάπτυξη και βελτίωση των οπλικών της συστημάτων. Εντούτοις, η ολική μεταμόρφωση της τουρκικής στρατιωτικής βιομηχανίας έλαβε χώρα μετά την ανάληψη της τουρκικής ηγεσίας από τον Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν το 2002. Έγινε προσπάθεια διαμόρφωσης της Αμυντικής Βιομηχανίας με υιοθέτηση των τελευταίων τεχνολογικών εξελίξεων. Ο μετασχηματισμός που επήλθε μετά το 2014 και ειδικότερα μετά το 2016 δηλαδή έπειτα από το αποτυχημένο πραξικόπημα προσέδωσε στην Προεδρία το χαρακτηριστικό της «Προεδρίας της Αμυντικής Βιομηχανίας».

Λέξεις-κλειδιά: Τουρκική Στρατιωτική Βιομηχανία, Ερντογάν, AKP, IDEF, SSB

The Turkish military industry for the last 20 years

Maria P. Kalentaki

Abstract

The commitment of the AKP governments under Erdogan to the domestic defense industry remains stable. In the early 2000s, the armaments supply model depended on imports. Subsequently, an autonomous model of research, know-how, and global autonomy was developed that favored exports and the transformation of the domestic industry into a multi-billion dollar industry. The Turkish military industry has relied on the relentless efforts of governments to develop and improve its weapons systems. However, the complete transformation of the Turkish military industry took place after the assumption of Turkish leadership by Recep Tayyip Erdogan in 2002. An attempt was made to shape the Defense Industry by adopting the latest technological developments. The transformation that took place after 2014 and especially after 2016, after the failed coup, gave the Presidency the characteristic of a "Presidency of the Defense Industry".

Keywords: Turkish Military Industry, Erdogan, AKP, IDEF, SSB

Μεθοδολογία

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να αποδείξει ότι ο βασικός πυλώνας της στρατιωτικής ισχύος μίας χώρας είναι η Εθνική Αμυντική Βιομηχανία της. Ως περίπτωση μελέτης λαμβάνεται η Τουρκική Στρατιωτική Βιομηχανία και ειδικότερα η περίοδος διακυβέρνησης του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν. Η λεγόμενη «τουρκοποίηση» της αμυντικής βιομηχανίας βρίσκεται υψηλά στην στοχοθεσία του Ερντογάν ενισχύοντας τις επεκτατικές βλέψεις του. Συγκεκριμένα, αναφέρονται μεταξύ άλλων ότι η Τουρκία, διαθέτει το δικό της τανκ, το Altay και παράγει μη επανδρωμένα πολεμικά αεροσκάφη (Bayraktar TB2), για αναγνώριση αλλά και πλήξη στόχων. Σε σχέση με τους ναυτικούς εξοπλισμούς αναφέρεται η ανάπτυξη του αμφίβιου επιθετικού πλοίου L-408 Anadolu. Άλλοι στρατιωτικοί εξοπλισμοί που έχουν αναπτυχθεί τα τελευταία χρόνια είναι το επιθετικό ελικόπτερο Atak, το πρώτο εγχώριας κατασκευής τουρκικό ελικόπτερο T-625 και η αμυντική торпύλη, TorK. Ωστόσο, και μέσω της κάτωθι ανάλυσης διαπιστώνεται ότι η Τουρκία είναι σε μεγάλο βαθμό εξαρτημένη από ξένες πηγές πρώτων υλών και ειδική τεχνογνωσία. Η προκλητικότητα, όμως των τελευταίων ετών, έχει οδηγήσει χώρες προμηθευτές στην αναστολή εξαγωγής πρώτων υλών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι ΗΠΑ, οι οποίες έχουν μπλοκάρει την εξαγωγή των κινητήρων CTS-800A που κατ' επέκταση έχει προκαλέσει κώλυμα στην ανάπτυξη του προγράμματος των Ελικοπτέρων Γενικής Χρήσεως T-625 Gökbeý και των Επιθετικών Ελικοπτέρων T129 πολλαπλού ρόλου. Τέλος, γίνεται μια προσπάθεια εξαγωγής ορισμένων συμπερασμάτων, μέσω μίας ποιοτικής ανάλυσης του υλικού, για την αποτίμηση της τουρκικής στρατιωτικής βιομηχανίας την περίοδο διακυβέρνησης Ερντογάν. Η στήριξη των ανωτέρω βασίζεται στη μελέτη άρθρων ειδησεογραφικού περιεχομένου, συγγραμμάτων, διαφόρων διαγραμμάτων και πινάκων καθώς και papers.

Εισαγωγή

Η ισχύς των κρατών διαφαίνεται από τη δυναμική της οικονομίας, η οποία καθιστά εφικτή την πραγμάτωση κάθε κρατικής πολιτικής και εν προκειμένω της αμυντικής πολιτικής. Οι εισροές πόρων αφορούν την διάθεσή τους σε ανθρώπινο δυναμικό και κεφαλαιουχικό εξοπλισμό. Δηλαδή, καθίσταται σαφές ότι η επένδυση σε στρατιωτικό εξοπλισμό στηρίζεται στην οικονομική ευρωστία της εκάστοτε χώρας. Η εθνική στρατηγική στηρίζεται στη στενή σχέση πλούτου-ισχύος, όπου καθορίζει τη θέση που

έχει ένα κράτος στον διεθνή καταμερισμό ισχύος. Για την εξασφάλιση της άμυνας και της ασφάλειας του κράτους καθώς και για την ανάπτυξη οπλικών συστημάτων για την παραγωγή στρατιωτικής δύναμης συνυπολογίζεται το κόστος τόσο των ανθρώπινων όσο και των υλικών πόρων (Κόλλιας, 2017). Επιπροσθέτως, το οικονομικό μέγεθος μιας χώρας εξαρτάται τόσο από το ΑΕΠ της όσο και από το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, για την υποδήλωση του αναπτυξιακού της επιπέδου και της ευημερίας των πολιτών.

Μέρος Α΄

Ο ρόλος της οικονομίας στην άμυνα

A. Διαθεσιμότητα πόρων για στρατιωτική υπεροχή

Το μέγεθος της στρατιωτικής ισχύος διαφαίνεται από την ποσότητα των πόρων που μπορεί να διαθέσει το κράτος. Η αλληλεξάρτηση οικονομίας, στρατιωτικής δύναμης και πολέμου είναι εμφανής. Η σημασία των όπλων, λοιπόν, ιδιαίτερα σε περίοδο πολέμου αλλά και σε περίοδο ειρήνης είναι μείζονος σημασίας. Πολλές φορές η χρηματοδότηση των πολεμικών επιχειρήσεων στηρίχθηκε σε δανεισμό, οπότε και προκλήθηκε συσσώρευση χρέους όπως στη Βρετανία ή σε φορολόγηση των περιοχών που είχαν κατακτηθεί κατά τρόπο καταναγκαστικό όπως στη Γαλλία. Η χρόνια διαμάχη των δύο κρατών είχε οδηγήσει στη μάχη του Βατερλώ.

Η άμυνα στηρίχθηκε αρκετές φορές στην πάροδο των ετών στην έκδοση και διανομή ομολόγων όπως συνέβη κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Ωστόσο, η σχέση οικονομίας και στρατιωτικής δύναμης δε παρουσιάζει σταθερό ρυθμό στην πάροδο των ετών. Για παράδειγμα, το ΑΕΠ της Ρωσίας μειώθηκε κατά 35% στο διάστημα 1992-1999 ενώ κατά το διάστημα 200-2014 αυξήθηκε κατά 76%. Η επιρροή του ΑΕΠ στις στρατιωτικές δαπάνες, εκφράζεται ως ποσοστό του ΑΕΠ ή των δημοσίων δαπανών. Ακολουθώς, ο αριθμός των ενόπλων δυνάμεων υποδηλώνεται ως εξής:

- i. ποσοστό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού
- ii. χρήματα που δαπανούνται για στρατιωτική έρευνα και ανάπτυξη
- iii. αριθμός απασχολούμενων στις ένοπλες δυνάμεις
- iv. παραγόμενα οπλικά συστήματα
- v. εμπόριο πολικών συστημάτων
- vi. μέγεθος αμυντικής βιομηχανίας

Η εκάστοτε χώρα διαθέτει μέρος του ΑΕΠ της για την άμυνα, την ασφάλεια και την αποτροπή της, προκειμένου να αντιμετωπίσει προκλήσεις και να ικανοποιήσει τις στρατηγικές της στοχεύσεις. Οι υψηλές δημόσιες δαπάνες υποδηλώνουν σοβαρές και μεγάλες ανάγκες στην άμυνα. Οι δαπάνες αφορούν τις υποδομές, τον εξοπλισμό, το προσωπικό, τις ασκήσεις και τις επιχειρήσεις. Οι υψηλές στρατιωτικές δαπάνες έχουν ως απότοκο την αναζήτηση περισσότερης στρατιωτικής ισχύος και εκφράζεται με καλύτερους εξοπλισμούς ή καλύτερα εκπαιδευμένο προσωπικό καθώς αυξάνεται η ποιότητα με την ενσωμάτωση των τεχνολογικών εξελίξεων.

B. Οι στρατιωτικές δαπάνες των κρατών και η επίδραση της οικονομικής κρίσης στον τομέα της άμυνας

Οι ΗΠΑ διαθέτουν ένα γιγαντιαίο προϋπολογισμό για την άμυνα. Χαρακτηριστικά τα 10 από τα 20 αεροπλανοφόρα που είναι σε υπηρεσία παγκοσμίως ανήκουν σ' αυτές. Για παράδειγμα, τα αεροπλανοφόρα Ronald Reagan και Harry S. Truman μεταφέρουν έκαστο 90 αεροσκάφη ενώ το γαλλικό Charles de Gaulle μεταφέρει 40 αεροσκάφη και το ρωσικό Ναύαρχος Kuznetsov 53 (Horowitz, 2010). Τα αεροπλανοφόρα είναι γνωστά για τις τεράστιες επιχειρησιακές δυνατότητες καθώς λειτουργούν πειθαναγκαστικά. Κατ' αντιστοιχία με τη Ρωσία, η Κίνα φαίνεται να αποκτά τις αναπτυξιακές επιδόσεις και δυνατότητας ώστε να χρηματοδοτήσει την άμυνα της. Την περίοδο 2005-2014 ο ρυθμός ανάπτυξης της ήταν +9,9%, οι δαπάνες για το στρατό αυξήθηκαν κατά 167% ενώ το 2012 αποκτά το πρώτο της αεροπλανοφόρο.

Επιπλέον, βασικός δείκτης θεωρείται το κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Η σημασία του έγκειται στο γεγονός ότι εκφράζει την απόσταση που χωρίζει τις χώρες και τη διαφορά του ποιοτικού επιπέδου επιδρώντας στον τομέα της άμυνας. Ειδικότερα, εν προκειμένω για την Τουρκία διαφαίνεται η ανοδική εξέλιξη του ΑΕΠ της Τουρκίας. Χαρακτηριστικά, το 1960 το ποσοστό του ΑΕΠ της Τουρκίας ήταν 0,7%, το 2000 έφτασε το 0,9% ενώ το 2014 ανέβηκε στο 1,2%. Το 2015 οι στρατιωτικές δαπάνες έφτασαν σε τρέχουσες τιμές τα 1,7 τρισεκατομμύρια δολάρια, δηλαδή αντιπροσώπευαν το 2,3 % επί του παγκοσμίου ΑΕΠ.

Σε περιόδους με μεγάλο ανταγωνισμό και αντιπαλότητα προκαλείται μία αύξηση στις στρατιωτικές δαπάνες με στόχο την συσσώρευση περισσότερης ισχύος, οπότε και δημιουργείται αντιπαράθεση. Ειδικότερα η αντιπαλότητα μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ εκφράστηκε μέσω του NATO και του Συμφώνου Βαρσοβίας αντίστοιχα. Παρουσιάστηκε, δε αύξηση του αμυντικού προϋπολογισμού εξαιτίας του εξοπλιστικού ανταγωνισμού και συσσώρευση στρατιωτικού εξοπλισμού εκατέρωθεν σε ανατολή και δύση. Το 2001 η επίθεση της Αλ Κάϊντα στους Δίδυμους Πύργους είχε ως αποτέλεσμα την άμεση αντίδραση των ΗΠΑ με επιθέσεις στο Αφγανιστάν τον Οκτώβριο του 2001 και στο Ιράκ το Μάρτιο του 2003. Η στρατιωτική εμπλοκή των ΗΠΑ οδήγησε σε αύξηση του αμυντικού προϋπολογισμού και συμπαρέσυρε χώρες-συμμάχους σε άνοδο του προϋπολογισμού για αμυντικές δαπάνες.

Βαρύνουσας σημασίας στοιχεία για τα παραγόμενα όπλα, τις στρατιωτικές δαπάνες και τους εξοπλισμούς συλλέγονται από το Stockholm International Peace Research Institute, SIPRI. Βάσει αυτού εξάγονται και στοιχεία που αφορούν τον

εξοπλιστικό ανταγωνισμό. Ο διπολισμός είναι μία τέτοια περίοδος κατά την οποία ο εξοπλιστικός ανταγωνισμός έφτασε στο αποκορύφωμά του. Παρατηρήθηκε μία ακραιφνής αυξητική πορεία στρατιωτικών δαπανών, στο πλαίσιο της αμοιβαίως εξασφαλισμένης ολικής καταστροφής που έμεινε γνωστό με το ακρωνύμιο M.A.D, δηλαδή Mutually Assured Destruction.

Άλλη μία περίοδος με επίδραση στον τομέα της άμυνας και της ασφάλειας ήταν εκείνη της δεκαετούς διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2010. Οι επιπτώσεις αφορούσαν κυρίως τις ευάλωτες οικονομίες. Η οικονομική κρίση οδήγησε σε μείωση των δαπανών για άμυνα με επακόλουθη την αποκλιμάκωση στα πολεμικά μέτωπα. Την περίοδο 2001-2015 με στόχο την απόκτηση γεωπολιτικών και γεωστρατηγικών ωφελειών χώρες όπως μεταξύ άλλων η Κίνα, η Ρωσία και η Σαουδική Αραβία αύξησαν τις αμυντικές τους δαπάνες. Επίσης, βάσει των δεδομένων και των αναλύσεων συνάγεται γεωγραφική συγκέντρωση της αμυντικής και της στρατιωτικής δύναμης, ενώ οι στρατιωτικές δαπάνες είναι άνισα κατανομημένες.

Μέρος Β'

Παγκόσμια στρατιωτική βιομηχανία: Οικονομετρικά δεδομένα

A. Διαθεσιμότητα προϋπολογισμού και οι εισροές κεφαλαίων

Οι ΗΠΑ διαθέτει τον μεγαλύτερο αμυντικό προϋπολογισμό παγκοσμίως καθώς το 35,8% του προϋπολογισμού της, αφορά στρατιωτικές δαπάνες (Κόλλιας, 2017). Ωστόσο, σε μία στρατιωτική αναμέτρηση πέραν των αμυντικών δαπανών, βαρύνοντα ρόλο μπορεί να έχουν ο συνδυασμός των μέσων και των συνθηκών, το ηθικό, η μαχητικότητα κ.α. Το μέγεθος της άμυνας ως απόλυτο μέγεθος στρατιωτικών δαπανών και ως μέρος του ΑΕΠ, υποδηλώνει ότι οι αμυντικές δαπάνες εκπορεύονται από το εθνικό εισόδημα για λόγους αποτροπής και γεωπολιτικών επιδιώξεων. Δηλαδή, το μερίδιο των αμυντικών δαπανών ανακλύπει επί του συνόλου της κεντρικής κυβέρνησης. Ειδικότερα, οι στρατιωτικές δαπάνες της Τουρκίας ως ποσοστό των δαπανών της κεντρικής κυβέρνησης για την περίοδο 200-2015 άγγιξε το 7,3%.

Όμως, προκειμένου να παραχθεί άμυνα απαιτούνται εισροές εργασίας. Συν τοις άλλοις, το μέγεθος της άμυνας εξαρτάται επίσης από τον αριθμό των ενόπλων δυνάμεων. Κάποιες χώρες έχουν μεγαλύτερο αριθμό ενόπλων δυνάμεων σε σχέση με χώρες που έχουν τον ίδιο πληθυσμό. Χαρακτηριστικά, επισημαίνονται οι τρεις πολυπληθέστεροι στρατοί κατά σειρά, αυτοί της Κίνας, της Ινδίας, των ΗΠΑ ενώ στην ενδέκατη θέση βρίσκεται η Τουρκία.

B. Δυσκολίες γειτνίασης

Η δυσκολία γειτνίασης που εντοπίζεται με χώρες που εκτοξεύουν απειλές, επιδρούν στους οικονομικούς δείκτες. Υπό αυτές τις συνθήκες, οι χώρες ολοένα και αυξάνουν τον αριθμό των ενόπλων δυνάμεών τους. Σημειώνεται ότι το μέγεθος των ενόπλων δυνάμεων εκφράζεται ως ποσοστό του εργατικού δυναμικού μίας χώρας. Το ποσοστό, λοιπόν των ενόπλων δυνάμεων είναι υψηλό σε κράτη με θέματα ασφάλειας ή βρίσκονται σε εμπόλεμη κατάσταση σε αντίθεση με χώρες που δε αντιμετωπίζουν τέτοιου είδους ζητήματα. Για παράδειγμα, αναφέρονται το Ιράν και το Αφγανιστάν σε αντιδιαστολή με την Αυστραλία, τον Καναδά ενώ στο ενδιάμεσο βρίσκονται οι ΗΠΑ και το ΗΒ.

Γ. Αμυντικές δαπάνες της Ελλάδας

Όσον αφορά τις αμυντικές δαπάνες της Ελλάδας σε σχέση με το ΝΑΤΟ, την ΕΕ και με χώρες στο ευρύτερο γεωπολιτικό φάσμα, εξάγονται χρήσιμες παρατηρήσεις. Το μέγεθος της άμυνας σε απόλυτα μεγέθη λειτουργεί έμμεσα ως δείκτης στρατιωτικής

δύναμης και εκφρασμένο ως ποσοστό του ΑΕΠ δηλώνει πόσο επιβαρύνει η άμυνα την χώρα οικονομικά. Στην πρώτη περίπτωση, οι αμυντικές δαπάνες της Ελλάδας κινούνται ανοδικά έως τις αρχές του '80, έπειτα βαίνει καθοδικά και ακολούθως παρατηρείται μία αυξομείωση από τη χρηματοπιστωτική κρίση του 2009 και έπειτα. Στη δεύτερη περίπτωση, οι αμυντικές δαπάνες βαίνουν καθοδικά. Εξαίρεση συνιστά μία απότομη αύξηση το 1974 μετά και τα γεγονότα της Κύπρου, οπότε εξ' ανάγκης οι ένοπλες δυνάμεις ενισχύθηκαν.

Η Ελλάδα σε σχέση με το NATO και την ΕΕ, βρίσκεται πάνω από το μέσο όρο ως ποσοστό του ΑΕΠ για αμυντικές δαπάνες ενώ ως δαπάνες της κεντρικής κυβέρνησης παρατηρείται σύγκλιση με το μέσο όρο της ΕΕ. Η χώρα λόγω της δύσκολης γειτνίασης αναγκάζεται να επιβαρυνθεί οικονομικά περισσότερο σε σχέση με άλλες χώρες της Ευρώπης. Σημειώνεται επ' αφορμή τούτου ότι για την Τουρκία η επέκταση των χωρικών υδάτων της Ελλάδας από τα 6 στα 12 ναυτικά μίλια συνιστά *casus belli*.

Προκειμένου να παραχθεί στρατιωτική δύναμη απαιτούνται εισροές κεφαλαίου και εισροές εργασίας εκφρασμένες ως ανθρώπινο δυναμικό. Την περίοδο 2000-2014 το ποσοστό της ΕΕ ήταν 1% ενώ της Ελλάδας άγγιζε το 3,2 %. Το ποσοστό της Ελλάδας συγκρίνεται με χώρες της Μέσης Ανατολής όπως το Ισραήλ. Αντίστοιχα είναι τα μεγέθη που παρατηρούνται για τις στρατιωτικές δαπάνες ως ποσοστό του ΑΕΠ (Κόλλιας, 2017).

Δ. Οι μεταβολές στο διεθνές σύστημα ισχύος

Οι μεταβολές στο διεθνές σύστημα ισχύος προκάλεσαν αλλαγές στον τομέα της ασφάλειας, όπως συνέβη με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Η εξασφάλιση της εθνικής ασφάλειας πραγματώνεται με την κατοχή αποτρεπτικής ισχύος.

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου οι ΗΠΑ μείωσαν τις αμυντικές τους δαπάνες. Ωστόσο, αυξήθηκαν ξανά με την εμφάνιση της διεθνικής τρομοκρατίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001. Η εθνική ασφάλεια κινδυνεύει πλέον από μία εξωτερική στρατιωτική απειλή από μία οργανωμένη οντότητα (Horowitz, 2010). Είναι εκείνη η περίοδος κατά την οποία ο όρος «ασύμμετρη απειλή» αποκτά σάρκα και οστά.

Παρόλα αυτά τα τελευταία χρόνια παρατηρείται καθοδική πορεία στις δημόσιες δαπάνες των ΗΠΑ λόγω της πολιτικής στόχευσης για τη μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος και ελαχιστοποίησης των πολεμικών συγκρούσεων σε Ιράκ και Αφγανιστάν. Συνεχίζουν, όμως να υπάρχουν μεμονωμένοι τρομοκράτες όπως ο Abu Nidal και τρομοκρατικές οργανώσεις όπως η Action Directe στη Γαλλία και ο IRA στην Ιρλανδία (Joyce, 2011). Άλλωστε, δεν πρέπει να λησμονούνται τρομοκρατικές επιθέσεις με σημαίνοντα αντίκτυπο όπως στη Μαδρίτη το 2004, στο Παρίσι το 2015 και ασφαλώς την πιο πολύνεκρη επίθεση όλων, αυτή στους Δίδυμους Πύργους το 2001.

Η τρομοκρατία παρουσιάζει γεωγραφική συγκέντρωση. Σε χώρες όπως μεταξύ άλλων το Ιράκ (Horowitz, 2010), η Νιγηρία και το Πακιστάν οι θάνατοι από τρομοκρατικές επιθέσεις για το 2014 έφταναν το 78%. Τα απότοκα είναι οι ανθρώπινες απώλειες και τα έμμεσα κόστη όπως το κόστος της ακίνητης περιουσίας που καταστρέφεται από μία επίθεση. Προκλήσεις της διεθνούς ασφάλειας συνιστούν η πειρατεία, η λαθρομετανάστευση αλλά και η κλιματική αλλαγή λόγω της μετακίνησης πληθυσμών καθώς και το διεθνές οργανωμένο έγκλημα.

Οι εξοπλιστικοί ανταγωνισμοί ανακύπτουν στο πλαίσιο της ανάγκης των κρατών για την κτήση ήπιας ή σκληρής ισχύος. Ένα κράτος παράγει στρατιωτική ισχύ για να προστατεύσει τα συμφέροντά του και τα κυριαρχικά του δικαιώματα αλλά και για να ανατρέψει το ισχύον status quo εάν του δοθεί η ευκαιρία, δεδομένου ότι τα κράτη στο διεθνές σύστημα λειτουργούν ανταγωνιστικά.

Όσο πιο ανταγωνιστικά λειτουργούν δύο ή περισσότερες εμπλεκόμενες χώρες τόσο πιο επιβεβλημένη και ισχυρή είναι η ανάγκη να παραχθεί στρατιωτική ισχύς. Η εξοπλιστική ενίσχυση μίας χώρας επιδρά στην αντίπαλη χώρα. Ο εξοπλιστικός ανταγωνισμός ενυπάρχει τόσο για συμβατικά όσο και για τα πυρηνικά όπλα. Ειδικότερα, ο εξοπλιστικός ανταγωνισμός κατά Richardson υποδηλώνει ότι οι εξοπλισμοί ενός κράτους προκαλούν ανησυχία στο αντίπαλο δέος για τις ενδεχόμενες διαφορές που μπορεί να έχουν.

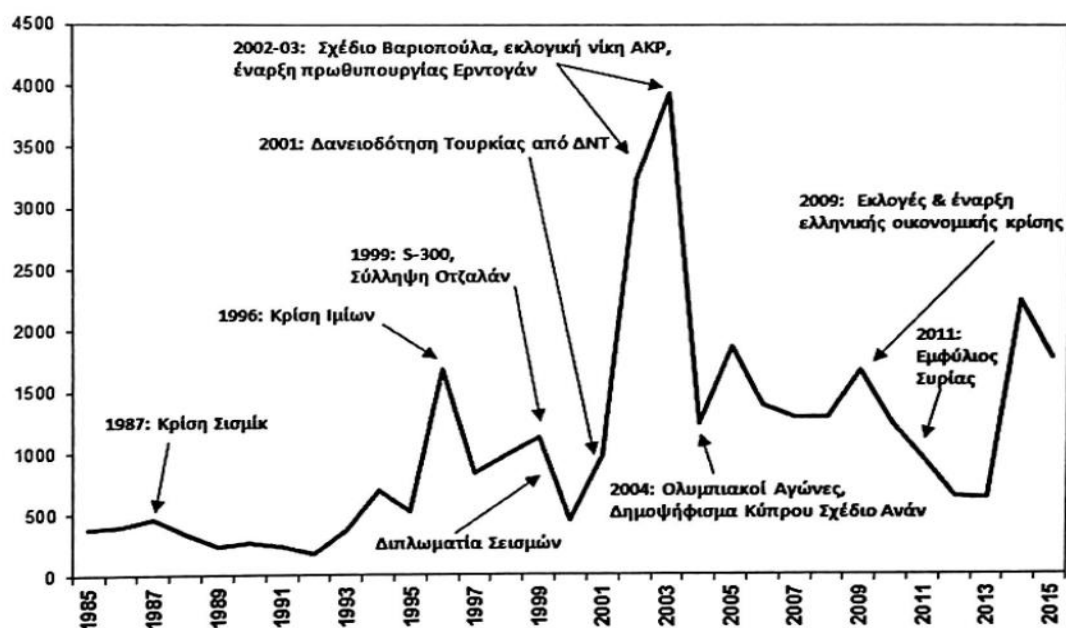
Βεβαίως, η αναβάθμιση των οπλικών συστημάτων ποιοτικά και ποσοτικά ενέχει κόστος (Horowitz, 2010). Η εγχώρια βιομηχανία ενισχύει τους δείκτες της οικονομίας ενώ οι εισαγωγές προκαλούν ζήτημα με το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών αφού εκρέει συνάλλαγμα. Οι οικονομικές δυνατότητες που έχει ένα κράτος καθορίζει την ποσότητα των πόρων που θα διατεθούν ώστε να παραχθεί

στρατιωτική ισχύς, κατά το σχήμα δράση-αντίδραση. Με την επιδείνωση της οικονομίας, το κράτος επωμίζεται ένα μεγάλο βάρος με αποτέλεσμα να υπερισχύει το οικονομικά ισχυρότερο κράτος που δεν μπαίνει καν στην διαδικασία να αντιμετωπίσει το έτερο κράτος. Τα οικονομικά βάρη προκαλούν κατάρρευση με χαρακτηριστική περίπτωση την κούρσα εξοπλισμών ΕΣΣΔ και ΗΠΑ. Η πολιτική της εξουθένωσης προκάλεσε την διάλυση της ΕΣΣΔ.

Πέρα από τα πολιτικά και διπλωματικά μέσα σε περίπτωση δυσαρέσκειας σε διεθνείς ή διακρατικές συνθήκες, σ' αυτά προστίθεται η επιθυμία ενίσχυσης της στρατιωτικής ισχύος. Η σημασία της ισχύος των όπλων διαφαίνεται στην περίπτωση διατήρησης και προστασίας του status quo. Η Τουρκία στοχεύει σε de facto ακόμα και σε de jure ανατροπή του status quo. Η προσπάθεια αναθεώρησης των συνθηκών έχει ως αποτέλεσμα την εφαρμογή της διαχρονικής πλέον «casus belli» τακτικής με ενέργειες όπως είναι οι εναέριες παραβιάσεις. Η Ελλάδα στο πλαίσιο αυτό θωρακίζεται προκειμένου να διατηρήσει τον συσχετισμό δυνάμεων.

Στη λογική υιοθέτησης μίας αναθεωρητικής στρατηγικής, οπωσδήποτε χρειάζεται να ενισχυθεί το οπλοστάσιο, με συνεπακόλουθη την αύξηση των δαπανών και με στόχο την συσσώρευση περισσότερων οπλικών συστημάτων. Καταγράφονται υπερπτήσεις τουρκικών αεροσκαφών της Turk Hava Kuvvetleri, με τις αναχαιτίσεις από ελληνικά αεροσκάφη την περίοδο 1985-2015 να φτάνουν περί τις 34 χιλιάδες (Κόλλιας, 2017). Η επιθετική πολιτική της Τουρκίας είναι διαχρονική με αποστολή επί παραδείγματι σκαφών έρευνας συνοδεία πολεμικών σκαφών εντός της ελληνικής αιγιαλίτιδας ζώνης βλ. Χόρα το 1976 και Σισμίκ το 1987.

Διάγραμμα 1 Τουρκικές παραβιάσεις εναέριου χώρου Ελλάδος

Σημείωση 1 Αναδημοσίευση από το σύγγραμμα. Οικονομική της άμυνας, του Χρήστου Κόλλια, 2017, σ.317 ©Τουρικής

Όπως διαφαίνεται στο γράφημα η κρίση για παράδειγμα με τους πυραύλους S-300 και η άνοδος στην Πρωθυπουργία του νυν Τούρκου Προέδρου Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, αύξησαν τις παραβιάσεις στο Αιγαίο. Αντιθέτως, μείωση επήλθε το 2000 επ' αφορμή των σεισμών που έπληξαν τις δύο χώρες και έμεινε γνωστή έκτοτε ως «Διπλωματία των σεισμών». Η αναθεωρητική στρατηγική της Τουρκίας πηγάζει από εσωτερικά ζητήματα που αντιμετωπίζει καθώς και ζητήματα με γειτονικές της χώρες όπως είναι οι εξελίξεις στη Συρία. Ως αποτέλεσμα, η Τουρκία αμφισβητεί διαχρονικά το status quo στο Αιγαίο.

Οι δαπάνες της Τουρκίας στην άμυνα υπερβαίνει το νατοϊκό μέσο όρο καθώς επί παραδείγματι την περίοδο 2010-2014, η Τουρκία ξόδεψε το 2,3% του ΑΕΠ της σε αμυντικές δαπάνες σε αντιδιαστολή με τις νατοϊκές δαπάνες του 1,6% επί του συνόλου του ΑΕΠ. Η Τουρκία διαθέτει τους εξοπλισμούς της με αναθεωρητική σκοπιά ως προς την Ελλάδα αλλά παράλληλα αντιμετωπίζει ζητήματα στο νοτιοανατολικό άκρο της με τους Κούρδους.

Οι αμυντικές δαπάνες επηρεάζονται από τις εσωγενείς και εξωγενείς συνθήκες. Για παράδειγμα, οι τουρκικές στρατιωτικές δαπάνες το 1975 αυξήθηκαν κατά 75% σε σχέση με την περίοδο της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο το 1974. Το αντίστοιχο

ποσοστό για την Ελλάδα αγγίζει το 29% του ΑΕΠ. Οι αυξήσεις που παρατηρούνται στις τουρκικές εξοπλιστικές δαπάνες την περίοδο 1970-1990 στην ουσία οφείλονται στις ένοπλες συγκρούσεις με το PKK. Συνάγεται δηλαδή ότι οι στρατιωτικές της επιχειρήσεις οδήγησαν σε αύξηση των στρατιωτικών της δαπανών που ανακόπηκαν με το τέλος των συγκρούσεων με τους Κούρδους, με τη σύλληψη του Αμπντουλάχ Οτζαλάν, ηγέτη του PKK καθώς και με την οικονομική κρίση στην Τουρκία το 2001.

Η Τουρκία ως επί το πλείστον εξαρτά την εξοπλιστική της ισχύ στην εισαγωγή στρατιωτικού κεφαλαιουχικού εξοπλισμού. Η ποιοτική και ποιοτική διαφοροποίηση εκδηλώνει τον εξοπλιστικό ανταγωνισμό μεταξύ δύο χωρών όπως στην περίπτωση Ελλάδας-Τουρκίας, με στόχο την επιδίωξη της κυριαρχίας το ένα στο άλλο στο πλαίσιο της διαδικασίας δράσης-αντίδρασης. Η Τουρκία έχει αναπτύξει μία στρατιωτική αμυντική βιομηχανία που στηρίχθηκε στους μακρόπνοους κυβερνητικούς στρατηγικούς σχεδιασμούς. Σε κάθε περίπτωση τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία εισαγάγουν σύγχρονους τεχνολογικούς εξοπλισμούς και οπλικά συστήματα. Και οι δύο χώρες συνιστούν από τις πλέον μεγαλύτερες εισαγωγείς συμβατικών οπλικών συστημάτων. Οι ελληνοτουρκικοί εξοπλισμοί επηρεάστηκαν από τις μεταξύ τους κρίσεις κατά σειρά με το Χόρα το 1976, το Σισμίκ το 1987 και τα Ίμια το 1996 (Κόλλιας, 2017).

Η αμυντική βιομηχανία έχει κάποιες ιδιαιτερότητες. Ειδικότερα, η αγοραπωλησία του αμυντικού οπλισμού δεν λαμβάνει χώρα όπως με άλλα προϊόντα του βιομηχανικού κλάδου. Εξαίρεση όμως αποτελούν τα μικρά όπλα όπως είναι τα περίστροφα και τα πιστόλια. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι στον κλάδο των οπλισμών η αγορά είναι εξαιρετικά ελεγχόμενη. Κάτι αντίστοιχο συμβαίνει και με τις διάφορες πρώτες ύλες που χρησιμεύουν στην κατασκευή όπλων όπως είναι το ουράνιο ή το πλουτώνιο. Είναι χαρακτηριστικά όσα αναφέρει ο Horowitz (2010) στο σύγγραμμά του: «Η εξάπλωση της στρατιωτικής ισχύος λειτουργεί μέσω ενός φαινομένου που είναι γνωστό σε πολλούς τομείς ως διάχυση...τη διαδικασία μέσω της οποίας (1) μια καινοτομία (2) μεταδίδεται μέσω ορισμένων καναλιών (3) με την πάροδο του χρόνου (4) μεταξύ των μελών ενός κοινωνικού συστήματος».

Ωστόσο, προκειμένου να πραγματοποιηθεί μία αγοραπωλησία οπλικών συστημάτων απαιτείται η αδειοδότηση από τη χώρα προέλευσης. Παράλληλα, οι αγοραστές λαμβάνουν μαζί με τον οπλισμό και τα αντίστοιχα πιστοποιητικά χρήσης.

Στο πλαίσιο της αγοραπωλησίας οπλικών συστημάτων υπεισέρχονται στρατηγικοί και γεωπολιτικοί παράγοντες. Αν και υπάρχει αυστηρός έλεγχος ως προς την αγοραπωλησία όπλων, πραγματοποιούνται αρκετές παράνομες εμπορικές συναλλαγές από τρομοκρατικές οργανώσεις και εγκληματικές ομάδες. Παρόλο που σε οικονομικά μεγέθη η σημασία της αγοραπωλησίας τους δεν είναι σημαντική, εν τούτοις για την διεθνή ασφάλεια είναι εξαιρετικά σοβαρή. Εναργέστερα στις παράνομες αυτές συναλλαγές πωλούνται διάφορα χημικά, βιολογικά και πυρηνικά όπλα (Horowitz, 2010). Δεδομένου ότι τα στοιχεία των αγοραπωλησιών σε πολλές περιπτώσεις δεν είναι προς δημοσίευση, δεν καθίσταται εφικτή μία εκτίμηση του μεγέθους της παγκόσμιας αγοράς στρατιωτικού υλικού.

Το 2014 η αξία των πωλήσεων και εξαγωγών όπλων από τις 100 μεγαλύτερες αμυντικές βιομηχανίες έφτασε τα 400 δισεκατομμύρια δολάρια (Κόλλιας, 2017). Μετά το πέρας του ψυχρού πολέμου παρουσιάστηκε μία κάμψη στην αγορά όπλων για περίπου 20 χρόνια. Ωστόσο, από το 2000 και έπειτα οι στρατιωτικές συγκρούσεις και εντάσεις σε διάφορα μέρη της υφελίου προκάλεσαν την αύξηση της ζήτησης για τα παραγόμενα αγαθά της αμυντικής βιομηχανίας. Ένα κράτος ως προς την επιλογή του υλικού για τις Ένοπλες Δυνάμεις του έχει να επιλέξει μεταξύ της εγχώριας παραγωγής, της εισαγωγής, της συμπαραγωγής με άλλα κράτη καθώς και της εγχώριας παραγωγής κατόπιν όμως αδείας από τον κατασκευαστή που αρχικά είχε παραγγείλει το στρατιωτικό υλικό. Μία χώρα βέβαια μπορεί να συνδυάσει όλες τις παραπάνω μεθόδους λόγω όμως του κόστους που απαιτείται για την έρευνα και την ανάπτυξη ενός οπλικού συστήματος η παραγωγή του για την πλειοψηφία των κρατών είναι μη εφικτή.

Ακόμα και στην περίπτωση που υπάρχουν τα οικονομικά μέσα απαιτείται μία εξαιρετικά ανεπτυγμένη τεχνολογικά και βιομηχανικά παραγωγή στρατιωτικού υλικού εν προκειμένω για την παραγωγή ελικοπτέρων, υποβρυχίων ή μαχητικών αεροσκαφών. Λίγες είναι όμως οι χώρες που μπορούν να έχουν εγχώρια παραγωγή που θα εξασφάλιζε μία ανεξάρτητη άσκηση της διεθνούς πολιτικής της. Μία χώρα εξαγωγέας μπορεί να δράσει πειστικά προς τη χώρα που λαμβάνει το υλικό ώστε να εξυπηρετηθούν ίδια στρατηγικά συμφέροντα. Πολλές φορές χώρες αγοράζουν οπλισμό ώστε να εξασφαλίσουν την εύνοια του πωλητή διπλωματικά, οικονομικά ή πολιτικά.

Ε. Εγχώρια στρατιωτική βιομηχανία

Η εγχώρια αμυντική βιομηχανία μεγεθύνει την τεχνολογική και οικονομική πρόοδο καθότι παράγει απασχόληση και εισόδημα. Ο αμυντικός κλάδος πρόκειται για ένα κλάδο μεταποίησης, εφόσον χρησιμοποιεί εισροές άλλων βιομηχανικών κλάδων και μεταποιητικών δραστηριοτήτων. Η εγχώρια παραγωγή ευνοεί την ολοένα και λιγότερη εξάρτηση από ξένες δυνάμεις. Ο αμυντικός κλάδος της βιομηχανίας συνάπτει δεσμούς με άλλους βιομηχανικούς κλάδους όπως αυτούς της παραγωγής χημικών ουσιών, ηλεκτρολογικού εξοπλισμού, μηχανοκίνητων και μεταλλοτεχνίας.

Οι μεταποιητικοί κλάδοι όπου παράγονται εισροές για την αμυντική βιομηχανία καλούνται ως «κλάδοι Δυνητικής Αμυντικής Παραγωγής ή Δυνητική Βάση Αμυντικού Υλικού». Διάφοροι κλάδοι όπως αυτοί της αυτοκινητοβιομηχανίας, του σιδήρου και των ηλεκτρονικών μπορούν να παράγουν τόσο ενδιάμεσα αγαθά όσο και αμυντικό υλικό εξαιτίας της τεχνογνωσίας και του κεφαλαιουχικού εξοπλισμού που διαθέτουν. Η κατοχή τους επιδρά μέσω της διαδικασίας της διάχυσης στο δαπανώμενο κόστος (Horowitz, 2010) για οπλικά συστήματα καθότι επί παραδείγματι η ύπαρξη μιας ναυπηγοεπισκευαστικής βιομηχανίας εντός της χώρας ευνοεί τη ναυπήγηση πολεμικών πλοίων με μικρότερο κόστος.

Οι καλύτερα προηγμένες αμυντικές βιομηχανίες εντοπίζονται στη Δύση και δη στις ΗΠΑ, με αξιόλογη επίσης την πανευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία Airbus Group. Επίσημα στοιχεία για την κινεζική αμυντική βιομηχανία δε δύναται να αντληθούν δεδομένου ότι δεν δημοσιοποιούνται. Προηγμένες χώρες όπως οι ΗΠΑ, η Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο διαθέτουν βαριά τεθωρακισμένα, συστήματα γεωεντοπισμού και όπλα λέιζερ.

Πίνακας 1 Οι μεγαλύτερες στρατιωτικές βιομηχανίες το 2014

		Πωλήσεις όπλων (εκατ. \$)	Σύνολο πωλήσε- ων (εκατ. \$)	Πωλήσεις όπλων ως % των συνολικών πωλήσεων	Απασχόληση	Κέρδη (εκατ. \$)
Lockheed Martin	ΗΠΑ	37470	45600	82	112000	3614
Boeing	ΗΠΑ	28300	90762	31	165500	5446
BAE Systems	Ηνωμ. Βασίλειο	25730	27395	94	83400	1238
Raytheon	ΗΠΑ	21370	22826	94	61000	2258
Northrop Grumman	ΗΠΑ	19660	23979	82	11000	2069
General Dynamics	ΗΠΑ	18600	30852	60	99500	2819
Airbus Group	Πανευρωπαϊκή	14490	80521	18	138620	3117
United Technologies Corp.	ΗΠΑ	13020	65100	20	211000	6220
Finmeccanica	Ιταλία	10540	19455	54	54380	27
L-3 Communications	ΗΠΑ	9810	12124	81	45000	-
Almaz-Antey	Ρωσία	8840	9208	96	98100	-
Thales	Γαλλία	8600	17207	50	61710	745

Σημείωση 2 Αναδημοσίευση από το σύγγραμμα. Οικονομική της άμυνας, του Χρήστου Κόλλια, 2017, σ.351 ©Τουρίκης

Αμυντικές βιομηχανίες μεταξύ άλλων η United Technologies, η BAE Systems και η Raytheon παράγουν οπτικά συστήματα όπως F-35, C-130, πυραυλικά συστήματα AMRAAM, Patriot και AGM-154.

Όσον αφορά το εμπόριο της αμυντικής βιομηχανίας διαφαίνεται η ύπαρξη συγκεντρωτισμού από τις πλέον αναπτυγμένες χώρες όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες και άλλες δυτικές. Παρόλα αυτά υπάρχουν και χώρες οι οποίες μπορούν να παραγάγουν αμυντικό υλικό προμηθεύοντας τις ένοπλες δυνάμεις τους. Ωστόσο, το υλικό αυτό αφορά κυρίως δεύτερη τη τάξει αμυντικό υλικό όπως πυρομαχικά. Γίνεται, λοιπόν, αντιληπτό ότι η πλειοψηφία των χωρών εισαγάγει αμυντικό υλικό από μεγάλες βιομηχανικές χώρες για την εξασφάλιση της χερσαίας, εναέριας και θαλάσσιας ακεραιότητας του κράτους. Οι μεγάλες αμυντικές βιομηχανίες που ανήκουν σε μία μικρή ομάδα κρατών μέσω της εξαγωγής οπλικών συστημάτων προσπαθούν να ελέγξουν τις χώρες-αγοραστές. Γι' αυτό το λόγο οι χώρες αυτές προσπαθούν να αναπτύξουν εγχώρια βιομηχανία στρατιωτικού εξοπλισμού. Η Τουρκία είναι μεταξύ των τριών μεγαλύτερων πελατών των αμερικανικών αμυντικών εξαγωγών, με τα άλλα δύο κράτη να είναι η Σαουδική Αραβία και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα. Για παράδειγμα, αντιπροσωπεύει το 3,4 % των παγκόσμιων εισαγωγών εκ του οποίου το

63 % προέρχεται από τις ΗΠΑ. Η Τουρκία όπως διαφαίνεται στον κάτωθι πίνακα είναι 6^η χώρα σε εισαγωγές.

Πίνακας 2 Οι είκοσι μεγαλύτεροι εισαγωγείς της περιόδου 1950-2014

Ινδία	6,3%	ΗΠΑ	2,4%
Κίνα	4,1%	Πολωνία	2,3%
Ιαπωνία	3,4%	Ισραήλ	2,3%
Αίγυπτος	3,3%	Ταϊβάν	2,3%
Γερμανία	3,1%	Ελλάδα	2,2%
Τουρκία	3,0%	Συρία	2,2%
Σ. Αραβία	2,8%	Αυστραλία	1,9%
Ν. Κορέα	2,7%	Πακιστάν	1,9%
Ιράκ	2,7%	Ηνωμένο Βασίλειο	1,8%
Ιράν	2,6%	Καναδάς	1,7%

Σημείωση 3 Αναδημοσίευση από το σύγγραμμα. Οικονομική της άμυνας, του Χρήστου Κόλλια, 2017, σ.365 ©Τουρίκης

Μεγάλοι παραγωγοί οπλικών συστημάτων δύναται να εισάγουν υποσυστήματα από το εξωτερικό και κατόπιν συναρμολόγησης να ολοκληρώνεται ένα οπλικό σύστημα. Την περίοδο 1990-2014 η Τουρκία ήταν στην 3^η θέση παγκοσμίως σε εισαγωγές, με ένα ποσοστό της τάξεως του 4,7 % ενώ από το 2000 έως το 2014, οπότε και αναλαμβάνει την εξουσία ο Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, η χώρα πέφτει στην 7^η θέση με 3,3%.

Δεδομένου ότι ο αγοραστής εξαρτάται από τον πωλητή των οπλικών συστημάτων τόσο στον τομέα εφαρμογής λογισμικών όσο και πηγαίων κωδίκων πάνω στους εξοπλισμούς, δημιουργούνται μακρύς δεσμοί. Βάσει αυτού αιτιολογείται η προσπάθεια διαφόρων κρατών να προωθήσουν την εγχώρια παραγωγή ώστε να παύσουν την εξάρτηση από τις μεγάλες αμυντικές βιομηχανίες και να ασκήσουν διεθνή πολιτική. Ωστόσο, η εγχώρια παραγωγή χρειάζεται να έχει ένα ικανοποιητικό τεχνολογικό και βιομηχανικό επίπεδο προκειμένου να καθίσταται εφικτή η αντικατάσταση των εισαγωγών πέραν των ελαφρών και βαρέων αμυντικών οπλισμών. Σημειώνεται, δε ότι μία νεότευκτη χώρα στον στίβο της αμυντικής βιομηχανίας αντιμετωπίζει ζητήματα σε τεχνολογικό υλικό και βιομηχανική υποδομή.

Κατά τον Ayres η εγχώρια παραγωγή αμυντικού οπλισμού βασίζεται στα εξής στάδια:

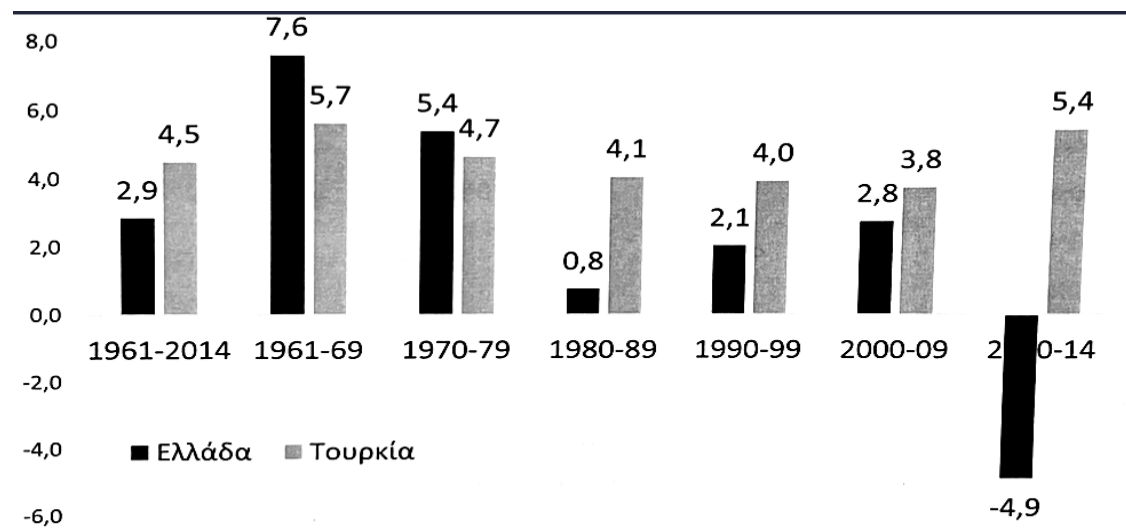
- i. Εισαγωγή του αμυντικού υλικού το οποίο όμως συντηρείται και επισκευάζεται εγχωρίως
- ii. Απόκτηση άδειας από τον εξαγωγέα για εγχώρια παραγωγή μέρους του αμυντικού υλικού. Κατασκευή της υποδομής και των γραμμών παραγωγής που απαιτεί σημαντική υλικοτεχνική βοήθεια και ειδικευμένο επιστημονικό προσωπικό από τον εξαγωγέα
- iii. Έναρξη της παραγωγής με εγχώρια συναρμολόγηση εισαγόμενων εξαρτημάτων και υποσυστημάτων
- iv. Εγχώρια συναρμολόγηση των υποσυστημάτων από εισαγόμενα εξαρτήματα και εν συνεχεία επανεξαγωγή κάποιων στον δικαιούχο
- v. Παραγωγή των εξαρτημάτων από εισαγόμενες πρώτες ύλες
- vi. Εγχώρια παραγωγή πρώτων υλών
- vii. Ολική εγχώρια παραγωγή αμυντικού υλικού που περιλαμβάνει εγχώριο σχεδιασμό, πρώτες ύλες και μεταποίηση

Καμία χώρα δεν μπορεί να πετύχει και τα επτά στάδια. Οι νεοεισερχόμενες στον κλάδο αμυντικές βιομηχανίες πρακτικά εξαρτώνται από τις ανεπτυγμένες που ειδικεύονται σε τεχνολογίες αιχμής.

Η πορεία της οικονομίας μίας χώρας καθορίζει την ανάπτυξη του αμυντικού οπλοστασίου. Κατ' αυτό τον τρόπο αιτιολογείται η πτωτική πορεία των ελληνικών αμυντικών οπλισμών προς όφελος της Τουρκίας. Παρ' όλα αυτά, πέραν των οικονομικών δεδομένων κρίσιμη συνιστώσα για την αποτρεπτική ισχύ ενός κράτους είναι η εθνική αποφασιστικότητα (Κόλλιας, 2017).

Στο πλαίσιο των ελληνοτουρκικών σχέσεων, το ζήτημα της ελληνικής υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ, πέραν της νομικής διεκδίκησης, χρήζει ενίσχυσης της στρατιωτικής δύναμης ώστε να αποφευχθούν εν τοις πράγμασι οποιεσδήποτε προσπάθειες αμφισβήτησης. Γίνεται, λοιπόν, εμφανής ο λόγος για τον οποίο η πορεία της οικονομίας συμβάλλει στην αποτρεπτική ισχύ.

Διάγραμμα 2 Ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ Ελλάδας-Τουρκίας

Σημείωση 4 Αναδημοσίευση από το σύγγραμμα. Οικονομική της άμυνας, του Χρήστου Κόλλια, 2017, σ.432 ©Τουρίκης

Μέρος Γ'

Το ιστορικό πλαίσιο ανόδου της τουρκικής στρατιωτικής βιομηχανίας

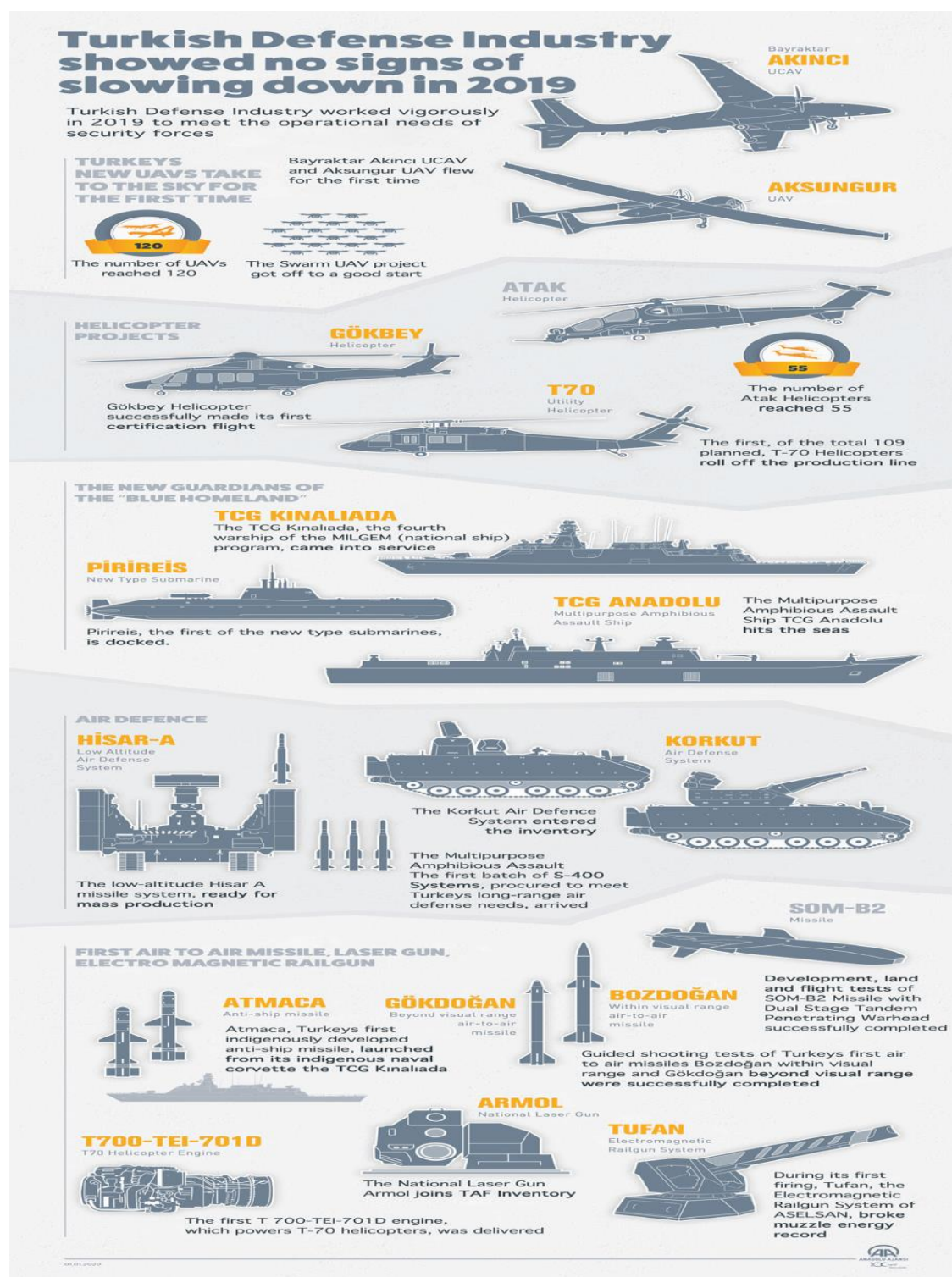
A. Πρωτογενείς προσπάθειες

Θέτοντας το ιστορικό πλαίσιο από την άνοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, οι οπλισμοί που χρησιμοποιούνταν είχαν κατασκευαστεί από τοπικούς πόρους ενώ ο πυρήνας της αυτοκρατορικής αμυντικής βιομηχανίας στηρίχθηκε στην βιομηχανία του αυτοκρατορικού κανονιού που έφτανε τα 1060 κανόνια και την παραγωγή 360 κιλών πυρίτιδας ανά μήνα. Η δεινότητα των οθωμανικών ναυπηγείων διαφαίνεται και από το γεγονός ότι σε μία περίοδο πέντε μηνών κατέστη εφικτή η ανακατασκευή ναυτικού στόλου 200 πλοίων που είχαν καταστρέφει στη μάχη του Λεπόντου. Υπήρχε δηλαδή μία ικανότητα κατασκευής πολεμικών πλοίων με ένα αποδεκτό επίπεδο τεχνολογίας (DEMİR, 2020).

B. Η 1^η περίοδος της εγχώριας στρατιωτικής βιομηχανίας

Η τουρκική στρατιωτική βιομηχανία μπορεί να κατηγοριοποιηθεί σε εφτά περιόδους. Η πρώτη περίοδος αφορά την διάστημα 1923 έως 1939 που συμπίπτει με την παρακμή και την πτώση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η τουρκική στρατιωτική βιομηχανία αντιμετώπισε μία δυσκολία να συμβαδίσει με τις τεχνολογικές εξελίξεις στη Δύση. Η ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας συνέπεσε χρονικά με τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Παρά τις δυσκολίες που υπήρξαν τόσο στον οικονομικό όσο και στον τεχνολογικό τομέα ανελήφθησαν πρωτοβουλίες στους τομείς των όπλων, των πυρομαχικών και της αεροπορίας. Χαρακτηριστικά το 1924 ιδρύονται στην Άγκυρα συνεργεία μικρών όπλων και κανονιών και εργοστάσια φυσιγγίων. Παράλληλα, δημιουργείται το Ναυτικό Ναυπηγείο Gölcük, εν προκειμένω για τη συντήρηση του καταδρομικού Yavuz. Νωρίτερα το 1921 συστήνεται ο θεσμός της Γενικής Διεύθυνσης Στρατιωτικών Εργοστασίων Εργοστάσιο Αεροπλάνων που ιδρύθηκε από την τουρκική αεροπορική ένωση το 1941 στην Άγκυρα. Αυτή είναι και η πρώτη μεγάλη πρωτοβουλία για την δημιουργία της τουρκικής αεροπορικής βιομηχανίας.

Εικόνα 1 Τουρκικοί αμυντικοί οπλισμοί το 2019

Σημείωση 5 Αναδημοσίευση από το επιστημονικό άρθρο. Transformation of the Turkish Defense Industry: The Story and Rationale of the Great Rise, του Ismail Demir, 2020, σ.22. © Insight Turkey

Το πρώτο εργοστάσιο αμυντικής βιομηχανίας της Τουρκίας στηρίχθηκε σε εγχώριες επενδύσεις του ιδιωτικού τομέα, το 1925 στο Şakir Zümre στο Haliç της

Κωνσταντινούπολης. Ένα χρόνο αργότερα το 1926 εγκαινιάζεται η τουρκική αεροπορική βιομηχανία με την ίδρυση της Tayyare ve Motor Türk A.Ş. (Airplane and Motor Türk Co., ή TamTAŞ). Άλλοι οπλισμοί, οι οποίοι παρήχθησαν από την τουρκική αμυντική βιομηχανία της δεκαετίας του 1930 περιελάμβανε το πιστόλι Nuri Killigil, όλμους και εγκαταστάσεις παραγωγής πυρομαχικών. Θεωρείται ότι η πρώτη περίοδος της τουρκικής αμυντικής βιομηχανίας λήγει με την ένταξη της χώρας στο NATO στις 18 Φεβρουαρίου 1952. Η οικονομική αποδυνάμωση που επήλθε, αποτέλεσε ανάχωμα για τις επενδύσεις στον τομέα της αμυντικής βιομηχανίας. Βεβαίως, η Τουρκία αντιμετώπιζε την περίοδο εκείνη ζητήματα εσωτερικής φύσεως. Το 1936 ο Nuri Demirağ προσπάθησε να δημιουργήσει μια εγκατάσταση αεροσκαφών. Χαρακτηριστικά το 1940 παρήχθησαν 24 εκπαιδευτικά αεροπλάνα NUD-36 και 6 επιβατικά αεροπλάνα NUD-38. Ακολούθησε το 1941 η ίδρυση του εργοστασίου αεροπλάνων από την Τουρκική Ένωση Αεροπορίας (Türk Hava Kurumu-THK) στην Άγκυρα. Το παραγωγικό του έργο ξεκίνησε το 1944 με την παραγωγή μεταγωγικών αεροσκαφών, εκπαιδευτικών αεροσκαφών και ανεμόπτερων. Ένα χρόνο αργότερα ιδρύθηκε στην Άγκυρα το πρώτο εργοστάσιο κινητήρων για αεροσκάφη. Εν τούτοις, το ξέσπασμα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου καθώς και η οικονομική βοήθεια από το Ηνωμένο Βασίλειο και τις ΗΠΑ μέσω του σχεδίου Μάρσαλ, εμπόδισε την ανάπτυξη της νεοαναδυόμενης τουρκικής αμυντικής βιομηχανίας.

Σε αυτή την περίοδο έρχονται πολιτικές προτιμήσεις ως μέρος της οικονομικής κατάστασης της Τουρκίας, επικράτησε η πολιτική ασφάλειας και οι αναλύσεις απειλών. Κατά την περίοδο 1941-1944, οι ΗΠΑ παρείχαν στην Τουρκία πολεμικό υλικό αξίας 95 εκατομμυρίων δολαρίων το πλαίσιο του νόμου περί δανείων και μισθώσεων. Επιπλέον, η Συμφωνία Στρατιωτικής Βοήθειας που υπογράφηκε μεταξύ της Τουρκίας και των Ηνωμένων Πολιτειών το 1945 υποσχέθηκε την παροχή στρατιωτικής βοήθειας των ΗΠΑ κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Στη μεταπολεμική περίοδο, ως μέρος του Δόγματος Τρούμαν και του Σχεδίου Μάρσαλ, ο τουρκικός στρατός προμηθεύτηκε με σύγχρονο οπλισμό με βοήθεια των ΗΠΑ. Αυτό αύξησε την αμυντική ισχύ της Τουρκίας και είχε ως στόχο να μετριάσει τις αρνητικές επιπτώσεις των στρατιωτικών δαπανών στην οικονομία της χώρας. Η βοήθεια που παρασχέθηκε στην Τουρκία συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό στην αποτρεπτική δύναμη των Τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων (TAF). Ωστόσο, 400 εκατομμύρια τουρκικές λίρες που διατίθεντο από τον προϋπολογισμό ετησίως για τη συντήρηση αυτών των υλικών, αν

και εν τέλει δεν καταβλήθηκαν χρήματα για αυτά στις ΗΠΑ, επηρέασαν αρνητικά την τουρκική οικονομία.

Γ. Η 2^η περίοδος: 1939-1974

Η δεύτερη περίοδος χρονολογείται μεταξύ του 1939 και του 1974. Η τουρκική στρατιωτική βιομηχανία την περίοδο εκείνη στηρίχθηκε στην ενισχυμένη οικονομική ενίσχυση έξωθεν μέσω της δωρεάς αμυντικού οπλισμού. Συνεπώς, το μοντέλο που προωθήθηκε εμπόδισε την εγχώρια κατασκευή αμυντικών οπλισμών. Η μείωση των παραγγελιών από την εγχώρια στρατιωτική βιομηχανία ΤΑΦ προκάλεσε κατ' ακολουθία μείωση της παραγωγικότητας και δυσμενή επίδραση στο εθνικό εισόδημα. Ακολούθησε η μεταφορά των στρατιωτικών εργοστασίων στη Γενική Διεύθυνση της Εταιρείας Μηχανημάτων και Χημικών Βιομηχανιών (Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu - ΜΚΕΚ), με έτος ίδρυσης το 1950. Στη Γενική Διεύθυνση υπάχθηκαν το αεροσκάφος ΤΗΚ-5Α μικρού όγκου φορτίου καθώς επίσης και το αεροσκάφος-ασθενοφόρο της ίδιας εταιρείας. Κάθε πιθανή προσπάθεια εκμετάλλευσης της στρατιωτικής ενίσχυσης προς εξυπηρέτηση των εθνικών τους διεκδικήσεων, είχε ως εμπόδιο τη ρήτρα περί μη χρήσης των προμηθειών πέραν του σκοπού για τον οποίο είχαν προοριστεί. Ωστόσο, το 1954 σε μια προσπάθεια ενίσχυσης της τουρκικής στρατιωτικής βιομηχανίας, ιδρύθηκε το Τμήμα Έρευνας και Ανάπτυξης υπό την αιγίδα του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας. Ακολούθως, με το 2ο Πενταετές Σχέδιο Ανάπτυξης του διαστήματος 1968-1972, αυξήθηκαν κατακόρυφα οι δαπάνες για την άμυνα. Η ίδρυση του Τμήματος Τεχνικών Υπηρεσιών το 1970, ενίσχυσαν τις προσπάθειες για επενδύσεις αμυντικών υποδομών της Τουρκίας. Στο 3^ο Πενταετές Αναπτυξιακό Σχέδιο του 1973-1977, έγιναν προσπάθειες εκβιομηχάνισης του τομέα της εθνικής άμυνας (DEMİR, 2020).

Δ. Η 3^η περίοδος 1974-1985

Η τρίτη περίοδος αφορά το διάστημα 1974 έως και 1985, και συμπίπτει με την τουρκική εισβολή και κατοχή του βόρειου τμήματος της Κύπρου. Όμως, τόσο οι ΗΠΑ όσο και οι υπόλοιπες χώρες με τις οποίες η Τουρκία είχε συνάψει συμφωνία προμήθειας αμυντικού εξοπλισμού, έθεσαν εμπόδια στην χρήση του. Την περίοδο της δεκαετίας του 1980 ετέθησαν οι βάσεις για τη δημιουργία μιας σύγχρονης στρατιωτικής βιομηχανίας με τη μορφή της αδειοδοτημένης παραγωγής. Η ΜΚΕΚ παρήγαγε τυφέκια

G-3 και G-4 με εξαγορασμένες άδειες από την Γερμανία. Παράλληλα, την ίδια περίοδο ενισχύθηκε η εθνική συνείδηση των Τούρκων εξαιτίας και του εμπάργκο όπλων που της είχε επιβληθεί εξαιτίας της εισβολής. Χαρακτηριστικά ιδρύονται:

- i. το Ίδρυμα Αεροπορικών Δυνάμεων το 1970
- ii. το Ίδρυμα Ναυτικών Δυνάμεων το 1972
- iii. το Ίδρυμα Χερσαίων Δυνάμεων το 1974
- iv. η Turkish Aerospace-TUSAŞ το 1973
- v. η ASELSAN το 1975
- vi. η ASPİLSAN το 1981 και
- vii. η HAVELSAN το 1982

Ακολούθως, το 1983 η ίδρυση της Γενικής Διεύθυνσης Επιχειρήσεων Αμυντικού Εξοπλισμού έθετε ως στόχο την πλήρη κάλυψη σε εξοπλισμό του TAF επί παραδείγματι με πυρομαχικά, όπλα, ανταλλακτικά και φαρμακευτικές πρώτες ύλες. Μεταξύ του 1985 και 1989 αναπτύχθηκε το 5ο Πενταετές Σχέδιο Ανάπτυξης και εστίασε στις επενδύσεις για την ανάπτυξη της αμυντικής βιομηχανίας.

Ε. Η μετά το 1985 εποχή

Η 4η περίοδος αφορά την μετά το 1985 εποχή. Βάσει του Ν. 3238 δημιουργείται το SAGEB (Savunma Sanayii Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı) με απώτατο σκοπό τον εκσυγχρονισμό του TAF ενώ το Τμήμα Τεχνικών Υπηρεσιών, Έρευνας και Ανάπτυξης ανέλαβε το συντονισμό του Γενικού Επιτελείου και των Διοικήσεων των Ενόπλων Δυνάμεων. Στον ιδρυτικό νόμο του SAGEB προβλέφθηκαν η Εκτελεστική Επιτροπή Αμυντικής Βιομηχανίας, το Ταμείο Υποστήριξης Αμυντικής Βιομηχανίας και το Ανώτατο Συντονιστικό Συμβούλιο Αμυντικής Βιομηχανίας. Μόλις το 2018 μετατράπηκε σε Τουρκική Προεδρία των Αμυντικών Βιομηχανιών.

ΣΤ. Οι κρίσιμες περίοδοι μετασχηματισμού του αμυντικού κλάδου

Κρίσιμος μετασχηματισμός του κλάδου της αμυντικής βιομηχανίας επήλθε κατά τις περιόδους 1985-2017 και κατόπιν από 2017 και έπειτα. Η τελευταία περίοδος σαφώς

επηρεάστηκε από το αποτυχημένο πραξικόπημα. Το SAGEB, είχε ιδρυθεί το 1985 ως ο βασικός οργανισμός της Προεδρίας των Αμυντικών Βιομηχανιών (Savunma Sanayii Başkanlığı – SSB) υπό την ομπρέλα του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας. Αργότερα το 1989 αναδιαρθρώθηκε σε Υφυπουργείο Αμυντικής Βιομηχανίας (SSM). Ο βασικός ρόλος που είχε επωμιστεί, αποτέλεσε το επίκεντρο του Αναπτυξιακού Σχεδίου του 2014. Με τον ιδρυτικό νόμο 3238, έγινε προσπάθεια προώθησης μίας νέας μορφής εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας. Στο πλαίσιο αυτό επιχειρήθηκε η προσέλκυση νέων επενδύσεων προηγμένης τεχνολογίας, εισφορών ξένων κεφαλαίων και η προώθηση δραστηριοτήτων έρευνας και ανάπτυξης.

Η λογική του σχεδίου στηριζόταν στην διαμόρφωση μιας εθνικής αμυντικής βιομηχανίας με την προοπτική εξαγωγής αμυντικού οπλισμού, υιοθέτησης (Joyce, 2011) τεχνολογικών καινοτομιών ώστε να παύσει το μοτίβο ενός μόνιμου αγοραστή οπλισμών από νατοϊκές κυρίως χώρες. Μάλιστα το έγγραφο Αρχών Πολιτικής και Στρατηγικής της Τουρκίας του 1988, με εφαρμογή περισσότερο την δεκαετία του 2000, που συμπεριελάμβανε τις προαναφερθείσες πολιτικές, έθεσαν τις βάσεις για μετατροπή της έτοιμης αγοράς προμηθειών σε κοινή παραγωγή από την εγχώρια βιομηχανία. Εναργέστερα αναφέρονται το Armored Combat Vehicle, το Beginner Trainer Aircraft το Small Cargo Aircraft και το Cougar Helicopter. Εν τούτοις, η επιδίωξη ενός ολικού διαρθρωτικού μετασχηματισμού δεν στέφθηκε με επιτυχία καθώς αρνητικά σ’ αυτόν επέδρασε η μεταβολή της οικονομικής κατάστασης της Τουρκίας και οι διαφορετικές πολιτικές προτιμήσεις. Το 2001 η εγχώρια αγορά συρρικνώθηκε λόγω της οικονομικής κρίσης, με αποτέλεσμα τη ροπή προς τις ξένες αγορές (DEMİR, 2020).

Το Μάιο του 2004 ο Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν ως Πρωθυπουργός τότε της Τουρκίας, προήδρευσε της Εκτελεστικής Επιτροπής Αμυντικής Βιομηχανίας (SSİK). Οι αποφάσεις που ελήφθησαν, ήταν κρίσιμες για τον μετασχηματισμό της αμυντικής βιομηχανίας. Υιοθετήθηκε ένα στρατηγικό σχέδιο με μέγιστη αξιοποίηση των εθνικών πόρων, προώθησης της εγχώριας παραγωγής. Ωστόσο, τα έργα κατασκευής μη επανδρωμένων αεροσκαφών, επιθετικών ελικοπτέρων αναγνώρισης και σύγχρονων αρμάτων μάχης ακυρώθηκαν. Χαρακτηριστικές επιτυχίες της περιόδου συνιστούν η ολοκλήρωση του εθνικού προγράμματος κατασκευής πολεμικών πλοίων (MİLGEM), του εθνικού σχεδίου κατασκευής επιθετικών ελικοπτέρων (ATAK) και του εθνικού σχεδίου κατασκευής αρμάτων μάχης (Altay).

Ο Ερντογάν με εξαιρετική επιμονή προώθησε ένα στρατηγικό σχέδιο προκειμένου να επιτευχθούν πωλήσεις αμυντικών συστημάτων στο εξωτερικό. Ακολούθησε το 2016, το 9^ο Αναπτυξιακό Σχέδιο για την περίοδο 2007-2013. Βασικοί στόχοι ήταν η ανάπτυξη μιας αυτόνομης και ανταγωνιστικής εγχώριας στρατιωτικής βιομηχανίας, η ενίσχυση της διεθνούς συνεργασίας για κοινή παραγωγή, σχεδιασμό και έρευνα και ανάπτυξη. Αντιστοίχως στην Έκθεση της Επιτροπής Επιλογής της Αμυντικής Βιομηχανίας αναφερόταν ως όραμα η «αντιμετώπιση των αναγκών εθνικής άμυνας και ασφάλειας με την ανάπτυξη αποτελεσματικών εγχώριων λύσεων και την επίτευξη υποδομής αμυντικής βιομηχανίας που να διαθέτει διεθνή ανταγωνιστικότητα» (DEMİR, 2020). Την δεκαετία 2002-2012 επήλθε ο κοινωνικοοικονομικός μετασχηματισμός της Τουρκίας με έμφαση στην στήριξη των εξαγωγών, του συστήματος εφοδιασμού και ανάπτυξης αμυντικών συνεργασιών. Παράλληλα, η Προεδρία προώθησε προγράμματα για την παραγωγή τεχνολογιών ικανών να ενσωματωθούν στην εγχώρια παραγωγή αμυντικών υλικών προκειμένου να μειωθεί η εξάρτηση από το εξωτερικό υπό το πρίσμα της τεχνολογικής υπεροχής. Βεβαίως, η πολιτική υποστήριξη των κυβερνήσεων Ερντογάν και η διάθεση ενός μέρους του ετήσιου προϋπολογισμού της χώρας προς αυτή την κατεύθυνση ήταν καθοριστικής σημασίας.

Εικόνα 2 Τουρκικό ελικόπτερο Atak T-129

Σημείωση 6: Αναδημοσίευση από το επιστημονικό άρθρο. *Transformation of the Turkish Defense Industry: The Story and Rationale of the Great Rise*, του Ismail Demir, 2020, σ.26. © Insight Turkey

Την ίδια περίοδο ευνοήθηκε η συμπαραγωγή, η παραγωγή με άδεια και η παραγωγή με στόχο την αντικατάσταση των ξένων προμηθειών ώστε να ενισχυθεί η δυναμικότητα της αμυντικής βιομηχανίας.

Z. Η 5^η περίοδος αναδιαμόρφωσης

Η 5η περίοδος που χρονολογείται από το 2017 και μετά, έχει ως χαρακτηριστικό της, την μετονομασία του Υφυπουργείου Αμυντικής Βιομηχανίας (SSM) σε Προεδρία Αμυντικών Βιομηχανιών (SSB) βάσει του Εκτελεστικού Διατάγματος 696, με τίτλο «Το εκτελεστικό διάταγμα για τη θέσπιση ορισμένων κανονισμών υπό την κατάσταση έκτακτης ανάγκης». Ο μετασχηματισμός της αμυντικής βιομηχανίας, βασίστηκε στη διαμόρφωση ενός αυτόνομου θεσμού για τον εφοδιασμό των Ενόπλων Δυνάμεων με στρατιωτικό υλικό. Προωθήθηκε, λοιπόν η εγχώρια βιομηχανία με ίδρυση εταιρειών παραγωγής αμυντικού υλικού επί τη βάση της εγχώριας τεχνογνωσίας. Κατ' αυτό τον τρόπο, η τουρκική αμυντική βιομηχανία εξασφάλισε τεράστια δυναμική. Ωστόσο, η αμυντική βιομηχανία αντιμετώπισε το ζήτημα της αντιτρομοκρατίας καθώς και το γεγονός του πραξικοπήματος της 15ης Ιουλίου του 2016, όπου επέδρασαν στην τουρκική αμυντική πολιτική αλλά και το σύνολο της τουρκικής πολιτικής. Εκ του αποτελέσματος, η αυτοπεποίθηση της Τουρκίας ήταν ολοένα και αυξανόμενη στον τομέα της αμυντικής βιομηχανίας. Προς επίρρωσιν, αναφέρονται οι επιχειρήσεις εναντίον τρομοκρατικών οργανώσεων όπως ο ISIS και το PKK/PYD στη Συρία και στο Ιράκ, με οχυρώσεις και επεμβάσεις. Ως στοχεύσεις ετέθησαν η προστασία των πολιτών και των στρατιωτών ενώ ενισχύθηκε η εγχώρια αμυντική βιομηχανία.

Την περίοδο 2014-2018 προωθήθηκε το 10^ο Αναπτυξιακό Σχέδιο. Σ' αυτό δόθηκε έμφαση στον εγχώριο σχεδιασμό, στην χρήση εγχώριας τεχνογνωσίας δεδομένης της αναγκαιότητας αύξησης της οικονομικής ενίσχυσης που διατίθεται για Έρευνα και Ανάπτυξη. Δηλαδή, κατεβλήθη κάθε δυνατή προσπάθεια ώστε να δοθεί προτεραιότητα στην αμυντική βιομηχανία και στο νέο Στρατηγικό Σχέδιο της περιόδου 2017-2021. Η τουρκική ηγεσία μέσω του σχεδίου, θέλησε να καταστήσει κατά το εφικτό την Τουρκία ως χώρα-κλειδί στον τομέα της ασφάλειας και της άμυνας. Η χώρα, όμως βρίσκεται ειδικά από το 2014 κι έπειτα σε μία κρίσιμη στρατηγικά περιοχή και γι' αυτό τον λόγο κρίθηκε επιβεβλημένος ο ριζικός μετασχηματισμός στην αμυντική βιομηχανία. Βασική επιδίωξη είναι η προστασία των τουρκικών συμφερόντων και της άρσης τόσο εξωτερικών όσο και εσωτερικών απειλών. Ακολούθως, δίνεται έμφαση στις επενδύσεις, στα προϊόντα της αμυντικής βιομηχανίας και στις διεθνείς συμμαχίες με προεξέχουσα εκείνη μεταξύ Τουρκίας και NATO.

Παρόλα αυτά, η έλλειψη στήριξης του NATO προς την Τουρκία τα τελευταία χρόνια, έθεσε ως αναγκαιότητα την ανάπτυξη και χρήση εγχώριων όπλων και πυρομαχικών στις επιχειρήσεις της. Για παράδειγμα, αναφέρονται η «Ασπίδα του Ευφράτη» και ο «Κλάδος Ελαίας» (Horowitz, 2010). Ο κλάδος της άμυνας που ήταν άμεσα συνδεδεμένος με τον Πρόεδρο της Τουρκίας αναδιαρθρώθηκε ως Προεδρία της Αμυντικής Βιομηχανίας με το διάταγμα νόμου υπ' αριθμόν 703 της 15^{ης} Ιουλίου 2018.

Η. Οι εξελίξεις στον κλάδο το 2020

Παράλληλα, το 2020 ο προϋπολογισμός για την άμυνα εντεκαπλασιάστηκε σε σχέση με το 2002, εφόσον οι δαπάνες υπολογίζονταν σε 60 δισεκατομμύρια δολάρια ενώ το αντίστοιχο ποσό για το 2002 ήταν μόλις 5,5 δισεκατομμύρια δολάρια.

Τα προηγούμενα χρόνια είχε δοθεί έμφαση στις έτοιμες αγορές, στην κοινή παραγωγή και στο εγχώριο αναπτυξιακό μοντέλο. Πλέον στη νέα εποχή, προωθήθηκε η έννοια του τεχνολογικού βάθους και της παγκόσμιας αποτελεσματικότητας. Χαρακτηριστικά αναφέρονται:

- i. κύκλος εργασιών στον τομέα της άμυνας ύψους 11 δισεκατομμυρίων δολαρίων
- ii. εξαγωγές αμυντικών προϊόντων 3 δισεκατομμυρίων δολαρίων για το 2019
- iii. 1.500 τουρκικές αμυντικές εταιρείες και 75 χιλιάδες άτομα σε ανθρώπινο δυναμικό
- iv. 1,5 δισεκατομμύρια δολάρια ως επένδυση για έρευνα και ανάπτυξη
- v. επτά τουρκικές εταιρείες ανάμεσα στις μεγαλύτερες αμυντικές εταιρείες στον κόσμο

Θ. Ανάπτυξη προγραμμάτων στήριξης

Στους στόχους της τουρκικής στρατιωτικής βιομηχανίας συμπεριλήφθηκαν η αύξηση των εξαγωγών στα 10,2 δισεκατομμύρια δολάρια για το 2023 και η αύξηση της ποικιλομορφίας των αμυντικών προϊόντων. Ταυτόχρονα, στηρίχθηκαν και αναπτύχθηκαν προγράμματα με απώτατο στόχο την εμβάθυνση της αμυντικής βιομηχανίας. Συγκεκριμένα, το YETEN συνιστά ένα ενιαίο κέντρο που

συμπεριλαμβάνει το ανθρώπινο δυναμικό, το απόθεμα, τα προϊόντα και την υποδομή των υφιστάμενων εταιρειών με στόχο την αυτοματοποίηση των αποφάσεων. Το ΕΥΔΕΠ, δηλαδή το Πρόγραμμα Αξιολόγησης και Υποστήριξης Βιομηχανικής Ικανότητας εξετάζει την βιομηχανική επάρκεια του κλάδου. Ακόμη, το Visionary Youth παρέχει αμυντική ευαισθητοποίηση και παιδεία στους νέους και σε συνεργασία με τα πανεπιστήμια. Η Ακαδημία Αμυντικής Βιομηχανίας προσδιορίζει εκπαιδευτικές ανάγκες, ακαδημαϊκές ευκαιρίες και φροντίζει για την οργάνωση προγραμμάτων κατάρτισης και εξειδίκευσης σε συγκεκριμένους τομείς.

Γενικότερα, στην άνοδο της τουρκικής αμυντικής βιομηχανίας έχουν συμβάλλει η τουρκική ηγεσία υπό τον Ερντογάν, η ολιστική προσέγγιση του στρατιωτικού τομέα με την συμπερίληψη διαφόρων τομέων όπως η επικοινωνία και η εκπαίδευση. Επίσης, βαρύνουσας σημασίας στην ανάπτυξη της δυναμικότητας της αμυντικής βιομηχανίας είναι η επένδυση στην έρευνα και στην ανάπτυξη, στην τεχνογνωσία με εφαρμογή στο βιομηχανικό τομέα. Σημειώνεται ότι το 1985 δημιουργήθηκε υπό την αιγίδα του Υπουργείου Εθνικής Αμύνης, το Γραφείο Διοικητικής Υποστήριξης και Ανάπτυξης της Αμυντικής Βιομηχανίας (SAGEB).

Μέρος Δ΄

Διακρατικές συμφωνίες

A. Η συνεργασία Τουρκίας και κρατών του Κόλπου

Η ασφάλεια του Κατάρ ήταν επισφαλής εξαιτίας της Σαουδικής Αραβίας, η οποία ήδη από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα βάσει της επιθυμίας των Ουαχάμπι προσπάθησε να ελέγξει τη χερσόνησο του Κατάρ, προωθώντας την *de facto* κυριαρχία στους ηγεμόνες του Κατάρ. Εντούτοις, η Σαουδική Αραβία υπέκυψε στην ιρακινή διεκδικητικότητα που εκφράστηκε με την ιρακινή εισβολή στο Κουβέιτ. Ως αποτέλεσμα, μειώθηκε ο σεβασμός των εμίρηδων του Κατάρ στις σαουδαραβικές πολιτικές προτιμήσεις (Engin Yüksel και Haşim Tekines, 2021).

Οι αψιμαχίες στα σύνορα με τα στρατεύματα της Σαουδικής Αραβίας το 1992, το 1993 και το 1994 καθώς και οι απόπειρες πραξικοπήματος το 1996, ώθησε τη Ντόχα στην διεκδίκηση μεγαλύτερης αυτονομίας. Το Κατάρ επιδίωξε την αύξηση της ασφάλειάς της μέσω της σύναψης στρατιωτικών συνεργασιών μεταξύ άλλων με τις ΗΠΑ, το Ηνωμένο Βασίλειο και την Τουρκία. Σε σχέση με την Τουρκία, η συνεργασία εκδηλώθηκε με τη μορφή της Συμφωνίας Συνεργασίας στον Αμυντικό Βιομηχανικό Κλάδο του 2007 και της Συμφωνίας Στρατιωτικής Εκπαίδευσης του 2012. Ακολούθως, η Συμφωνία Στρατιωτικής Συνεργασίας Τουρκίας και Κατάρ που υπεγράφη τον Μάρτιο του 2015 αφορούσε την ανταλλαγή πληροφοριών καθώς και την ανάπτυξη δύναμης αναβαθμίζοντας περαιτέρω τη στρατιωτική συνεργασία.

Στα μέσα του 2015 δημιουργήθηκε μια συμβουλευτική ομάδα διοίκησης στο Γενικό Επιτελείο του Κατάρ με στόχο τη δημιουργία και στρατιωτικής βάσης αποτελούμενης από περίπου 500 με 600 Τούρκους στρατιώτες. Εν τοις πράγμασι, διατηρήθηκαν μόνον οι 100 στρατιώτες χωρίς ομάδα διοίκησης στο Γενικό Επιτελείο του Κατάρ μέχρι το ξέσπασμα της κρίσης του 2017 προκειμένου να μην προκληθεί το αραβικό «κουαρτέτο» και συγκεκριμένα Σαουδική Αραβία, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Μπαχρέιν και Αίγυπτος.

Μετά το 2017, η Τουρκία αναβάθμισε την ικανότητα του στρατιωτικού συγκροτήματος, της «Συνδυασμένης Διοίκησης Τουρκίας-Κατάρ». Οι στρατιωτικές προμήθειες και η ανάπτυξη της στρατιωτικής βιομηχανίας υπήρξε ένας άλλος τομέας συνεργασίας μεταξύ Τουρκίας και Κατάρ. Ειδικότερα, το Κατάρ έχει δεσμευτεί να αγοράσει ενός ευρέος φάσματος σύγχρονο εξοπλισμό μάχης από την Τουρκία. Σ' αυτά συμπεριλαμβάνονται 100 σύγχρονα τανκς, 585 τεθωρακισμένα οχήματα, 25

σύγχρονες αυτοκινούμενες οβίδες και έξι οπλισμένα μη επανδρωμένα τεθωρακισμένα οχήματα (UAV).

Το Κατάρ χορήγησε δάνεια σε τουρκικές αμυντικές βιομηχανίες επενδύοντας μάλιστα το 2018 100 εκατομμύρια δολάρια στην BMC, κατασκευάστρια εταιρεία τεθωρακισμένων οχημάτων. Κατά συνέπεια, οι Ένοπλες Δυνάμεις του Κατάρ κατέλαβαν το 2020 την 90η θέση από άποψη στρατιωτικής ισχύος ανάμεσα σε 138 χώρες. Το Κατάρ αποτέλεσε τον τέταρτο μεγαλύτερο εισαγωγέα τουρκικού στρατιωτικού εξοπλισμού, αξίας 139 εκατομμυρίων δολαρίων, λίγο πιο κάτω από τις ΗΠΑ και τη Γερμανία.

B. Η συνεργασία Τουρκίας και Καναδά

Η Τουρκία απευθυνόμενη προς τον σύμμαχο της στο NATO, Καναδά, τον κάλεσε προς άρση του εμπάργκο εξαγωγών οπλικών συστημάτων που της επέβαλε πέρυσι. Ο Καναδάς ανέστειλε την εξαγωγή μη επανδρωμένων αεροσκαφών (drone) διότι υπήρχαν υπόνοιες ότι είχαν χρησιμοποιηθεί από τους Αζέρους στις συγκρούσεις στο Ναγκόρνο Καραμπάχ με Αρμένιους αυτονομιστές. Το Υπουργείο Εξωτερικών της Τουρκίας υπό τον Μεβλούτ Τσαβούσογλου και δη ο Τούρκος πρόεδρος Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν άσκησαν δριμεία κριτική λέγοντας ότι η απαγόρευση αυτή αντίκειται στο πνεύμα της συμμαχίας.

Επιπλέον, το εμπάργκο αφορούσε και συστήματα απεικόνισης και στόχευσης προς την τουρκική εταιρεία Baykar που κατασκευάζει μη επανδρωμένα αεροσκάφη. Είχε προηγηθεί το 2019, η διακοπή εξαγωγών στρατιωτικού υλικού προς την Τουρκία, όταν τουρκικά στρατεύματα επενέβησαν στη βόρεια Συρία εναντίον των Κούρδων ανταρτών. Η канаδική οργάνωση Project Ploughshares σχετικά με τον έλεγχο των στρατιωτικών εξοπλισμών προέβη σε ανακοινώσεις. Υπογράμμισε ότι βάσει εικόνων και βίντεο από τις αεροπορικές επιδρομές που εξαπέλυσε το Μπακού, διαφαινόταν ότι μη επανδρωμένα αεροπλάνα ήταν εξοπλισμένα με συστήματα απεικόνισης και στόχευσης κατασκευής της L3Harris Wescam, μονάδας της L3Harris Technologies Inc. που εδρεύει στον Καναδά. Το 2020 εξαπλασιάστηκαν οι τουρκικές εξαγωγές στρατιωτικού εξοπλισμού προς το Αζερμπαϊτζάν για παράδειγμα των drones.

Γ. Το τρίγωνο Τουρκίας-ΗΠΑ-Ρωσίας

Τόσο το NATO όσο και οι ΗΠΑ αντιτίθενται στην πώληση των ρωσικών πυραύλων S-400 στην Τουρκία, διότι πέραν του γεγονότος ότι εγκύπτουν ζητήματα διαλειτουργικότητας των οπλισμών, εντοπίζονται και ζητήματα εμπιστευτικότητας της τεχνογνωσίας μυστικών οπλικών συστημάτων. Τούτη η ρωσική στροφή αντικατοπτρίζεται στο ψήφισμα της Γερουσίας των ΗΠΑ στις 24 Ιουλίου 2018 βάσει του οποίου πρόκειται να υπάρξει καθυστέρηση στην παράδοση πολεμικών αεροσκαφών F-35 συνολικής αξίας 428 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Παρόλα αυτά, η Τουρκία εξακολούθησε να ελπίζει σε μία σύμπραξη μεταξύ της ίδιας, του NATO και των Ηνωμένων Πολιτειών με κατασκευή πυραύλων Patriot, προκειμένου μ' αυτό τον τρόπο να στηρίζει παράλληλα και την τουρκική στρατιωτική βιομηχανία. Η απάντηση σ' αυτό το αίτημα ήταν αρνητική. Ωστόσο, ο ίδιος φόβος υπάρχει κι από τη ρωσική πλευρά καθώς η παροχή τεχνογνωσίας κατασκευής των οπλικών συστημάτων S-400, ενδέχεται να πουληθεί από την τουρκική πλευρά προς όφελος εχθρικών προς τη Ρωσία χωρών όπως της Γεωργίας και της Ουκρανίας.

Η συμφωνία που συνήφθη μεταξύ Τουρκίας και Ρωσίας για την παροχή ρωσικών πυραύλων S-400, είχε ως στόχο την κάλυψη του κενού που υπήρχε στην τουρκική στρατιωτική βιομηχανία για συστήματα μεγάλης εμβέλειας. Τα συγκεκριμένα συστήματα είναι εξαιρετικά αυτοματοποιημένα, διαθέτουν προηγμένους αλγόριθμους και επιλέγονται πύραυλοι μεγάλης εμβέλειας 40N6, 48N6 καθώς επίσης και παραλλαγές 9M96. Βέβαια, στα τέλη του 2018 ο Τούρκος Πρόεδρος δήλωσε ότι θα παραλάμβανε 100 F-35A και 20 F-35B. Πλέον αναμενόμενη ήταν η αντίδραση των ΗΠΑ με «πάγωμα» των παραδόσεων των F-35 και ενδεχόμενη επιρροή σε παραδόσεις των βαρέων ελικοπτέρων CH-47 Chinook, των UH-60 Black Hawk και των F-16 Fighting Falcon. Σημειώνεται ότι τα ρωσικά SU-57 στοχεύουν στην αεροπορική υπεροχή και την κτήση της επιθετικής ισχύος εν αντιθέσει με τα F-35 όπου δίνεται έμφαση στην υπεροχή πληροφοριών διαθέτοντας εξαιρετικά ισχυρούς αισθητήρες. Τούτο διότι διαθέτουν στο λογισμικό τους πάνω από 8 εκατομμύρια γραμμές κώδικα στο πλαίσιο του Autonomic Logistics Information System (ALIS). Εντούτοις, ο Ερντογάν αισιοδοξεί ότι η στάση αυτή θα ανατραπεί δεδομένου ότι η τουρκική βιομηχανία ευθύνεται για την παραγωγή εξαρτημάτων των F-35 αξίας 12 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Το 2018 η Υπηρεσία Συνεργασίας για την Αμυντική Ασφάλεια των ΗΠΑ (DSCA) έκανε λόγο για ένα προτεινόμενο πακέτο πώλησης με 60 πυραύλους PAC-3 MSE και 80 Patriot MIM-104E GEM-T. Μία άλλη σημαντική

συνιστώσα στην προμήθεια των οπλισμών μπορεί να αφορά το σύστημα αεράμυνας Pantsir, μικρής ή μεσαίας εμβέλειας ως αντικατάσταση του συστήματος αεράμυνας Tunguska. Μάλιστα τα Pantsir S-1 προστατεύουν στρατηγικούς στόχους υψηλής αξίας. Στις άμεσες προτεραιότητες της Τουρκίας συμπεριλαμβάνονται η αεράμυνα, τα αεροσκάφη έγκαιρης προειδοποίησης και ελέγχου AEW & C και C4ISR, τα μέσα ηλεκτρονικού πολέμου και τα συστήματα ραντάρ (Kasapoğlu, 2019). Ο Τούρκος Πρόεδρος πρότεινε μία συμφωνία συμπαραγωγής με τη Ρωσία, των μελλοντικών οπλικών συστημάτων S-500 που θα διαθέτουν διηπειρωτικούς βαλλιστικούς πυραύλους με πυρηνικές κεφαλές. Ένα μάλλον απίθανο σενάριο για πραγμάτωσή του.

Κατά συνέπεια, η πώληση οπλικών συστημάτων S-400, απομονώνει τη χώρα από τους διατλαντικούς θεσμούς και ενεργοποιεί τις κυρώσεις CAATSA, δηλαδή της παραβίασης του Νόμου για την Αντιμετώπιση των Αντιπάλων της Αμερικής Μέσω Κυρώσεων. Τούτο το γεγονός αντιμετωπίζεται από το τουρκικό λαό ως έμμεση επέμβαση στην εθνική κυριαρχία της Τουρκίας.

Μέρος Ε΄
Ελληνοτουρκικός ανταγωνισμός

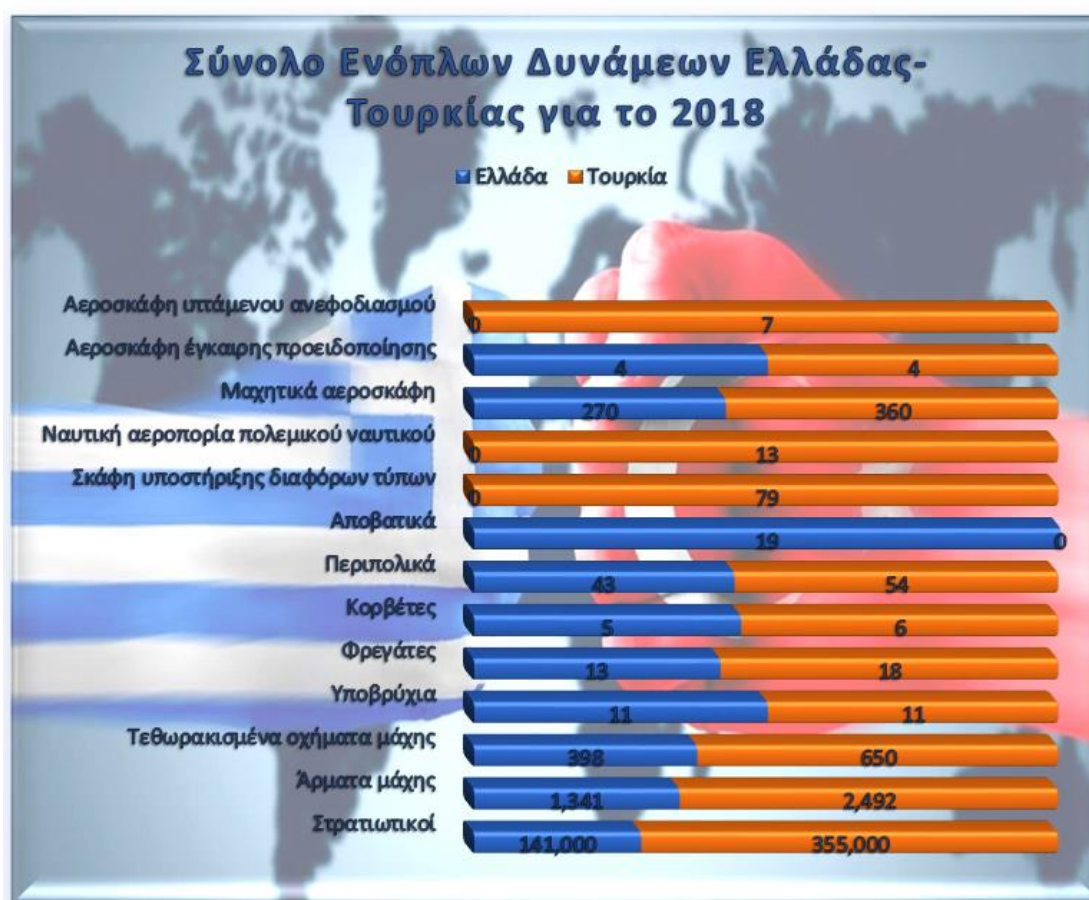
A. Γενική αποτίμηση του εξοπλιστικού ανταγωνισμού

Το κλίμα των τελευταίων ετών όσον αφορά τους αμυντικούς οπλισμούς ανετράπη υπέρ της Ελλάδος με την επένδυση σε πολεμικά πλοία και μαχητικά αεροσκάφη. Η Τουρκία είχε εξασφαλίσει την προμήθεια εκατό F-35 από τις ΗΠΑ, με την προοπτική εξασφάλισης κυριαρχίας τόσο στο Αιγαίο όσο και στην ανατολική Μεσόγειο. Παρόλα αυτά, η αγορά των ρωσικών πυραύλων S-400 το 2019, είχε ως αποτέλεσμα την ακύρωση της αμερικανοτουρκικής συμφωνίας. Το πρόγραμμα αναβάθμισης των τουρκικών F-16 φαίνεται να παγώνει. Εντούτοις, δε πρέπει να λησμονείται ότι η Τουρκία έχει τέσσερις φορές τον ΑΕΠ της Ελλάδας, τον οκταπλάσιο πληθυσμό και τις τετραπλάσιες αμυντικές δαπάνες για το 2021. Βέβαια, η Τουρκία στον αέρα μειονεκτεί καθώς κατέχει 207 μαχητικά αεροσκάφη με την Ελλάδα να διαθέτει 189 παρά την τεράστια διαφορά οικονομικών μεγεθών. Συν τοις άλλοις, η Ελλάδα αναμένεται να βάλει στη φαρέτρα της, τα επόμενα τρία χρόνια τα γαλλικά Rafale και τα F-35 έπειτα από τις διακρατικές αμυντικές συμφωνίες με την Γαλλία και τις ΗΠΑ αντίστοιχα.

B. Σύγκριση ενόπλων δυνάμεων Τουρκίας-Ελλάδας σε αριθμούς: Μελέτες περίπτωσης

B1. Το σύνολο ενόπλων δυνάμεων το 2018

Βάσει μελέτης του δρ Αρίστου Αριστοτέλους για το 2018 αποτυπώνονται στον κάτωθι πίνακα, στοιχεία σχετικά με το οπλοστάσιο Ελλάδας και Τουρκίας που αντλούνται μεταξύ άλλων από το SIRPI, το NATO και το Κυπριακό Κέντρο Στρατηγικών Μελετών.

Σημείωση 7: Επιμέλεια: Μαρία Π. Καλεντάκη, 2021

Στο σημείο αυτό αναγκαίο κρίνεται να επισημανθεί ότι το εξοπλιστικό πρόγραμμα της Τουρκίας δεν στηρίζεται πλήρως από την εθνική οικονομία. Βάσει προγραμματισμού θα παραλάμβανε τα πρώτα αεροσκάφη F-35 το 2022, κάτι το οποίο έχει παγώσει ενώ έχει αποκτήσει μεγάλου βεληνεκούς οπικά συστήματα. Η Τουρκία διαθέτει επίσης εκτός από τα τέσσερα αεροσκάφη έγκαιρης προειδοποίησης και B-737 AEW. Στον τομέα της αντιαεροπορικής άμυνας, η Ελλάδα στηρίζεται στους αμερικανικούς πυραύλους Patriot και στους ρωσικούς S-300 PMU-1 ενώ η Τουρκία στους μεσαίας εμβέλειας αμερικανικούς πυραύλους επιφανείας-αέρος MIM-23 Hawk καθώς και στους NikeHercules. Ακόμη, τουρκικά UAVs πετούν ήδη με διάρκεια πτήσης 22-24 ώρες. Σε συμφωνία είχε έρθει παράλληλα με τη Ρωσική Δημοκρατία για την απόκτηση των ρωσικών πυραύλων S-400 αντιαεροπορικού-αντιβαλλιστικού συστήματος. Μάλιστα υπήρξαν πληροφορίες ότι η τουρκική αμυντική βιομηχανία προετοιμάζει το όπλο laser για τις φρεγάτες TF-2000 καθώς και ηλεκτρονικό

πυροβόλο. Ενώ πριν από 15 χρόνια η Τουρκία εξαρτιόταν εξοπλιστικά κατά 80%, πλέον στοχεύει από το κατοπινό 40% να πέσει στο 20%.

B2. Το σύνολο ενόπλων δυνάμεων το 2020

Στα κάτωθι διαγράμματα απεικονίζονται το σύνολο των ενόπλων δυνάμεων Ελλάδας και Τουρκίας στα τρία όπλα, ήτοι, Πολεμική Αεροπορία, Πολεμικό Ναυτικό και Στρατό Ξηράς. Παράλληλα, αναφέρεται ότι η Τουρκία διέθεσε 19 δισεκατομμύρια δολάρια για την υποστήριξη της στρατιωτικής της βιομηχανίας, ποσό πολλαπλάσιο των 4,8 δισεκατομμυρίων δολαρίων που διέθεσε το 2020 η Ελλάδα.

Η ποιότητα και η ποσότητα των Ενόπλων Δυνάμεων τόσο σε έμψυχο υλικό όσο και στην κατοχή ανεπτυγμένων τεχνολογικά εξοπλισμών καθιστά τον έχοντα τα ως άνω χαρακτηριστικά νικητή στην ισορροπία ισχύος σε σχέση με τον αντίπαλο. Η Τουρκία πέραν του γεγονότος ότι διαθέτει έναν από τους πολυπληθέστερους στρατούς σε ενεργό δυναμικό και επενδύει στρατηγικά ειδικότερα τα τελευταία χρόνια για την ανάπτυξη μίας αυτόνομης αμυντικής βιομηχανίας. Πλέον η Τουρκία κατασκευάζει αποκλειστικά με δική της τεχνογνωσία το 65% των εξοπλισμών της. Εν αντιθέσει, η Ελλάδα εξαιτίας και της δεκαετούς διάρκειας οικονομικής κρίσης, δεν ενίσχυσε τις αμυντικές της δαπάνες και εισαγάγει ως επί το πλείστον το σύνολο των οπλικών συστημάτων της. Μετά το πέρας της περιόδου μη επένδυσης σε εξοπλισμούς, επήλθε η ελληνογαλλική συμφωνία για την ανάπτυξη ενός εξοπλιστικού προγράμματος ενίσχυσης με την προμήθεια 18 μαχητικών τύπου Rafale, νέων φρεγατών και άλλων σύγχρονων οπλικών συστημάτων. Κατ' αυτό τον τρόπο επιδιώκεται αποκατάσταση της ισορροπίας δυνάμεων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας στο Αιγαίο και γενικότερα στην Νοτιοανατολική Μεσόγειο.

Διάγραμμα 4 Οι αμυντικοί προϋπολογισμοί Ελλάδας-Τουρκίας το 2020

Σημείωση 7: Αναδημοσίευση από το άρθρο «Στρατιωτική δύναμη Ελλάδας και Τουρκίας: Πώς συγκρίνονται σε αριθμούς οι δύο χώρες», 2020 © <https://sputniknews.gr/>

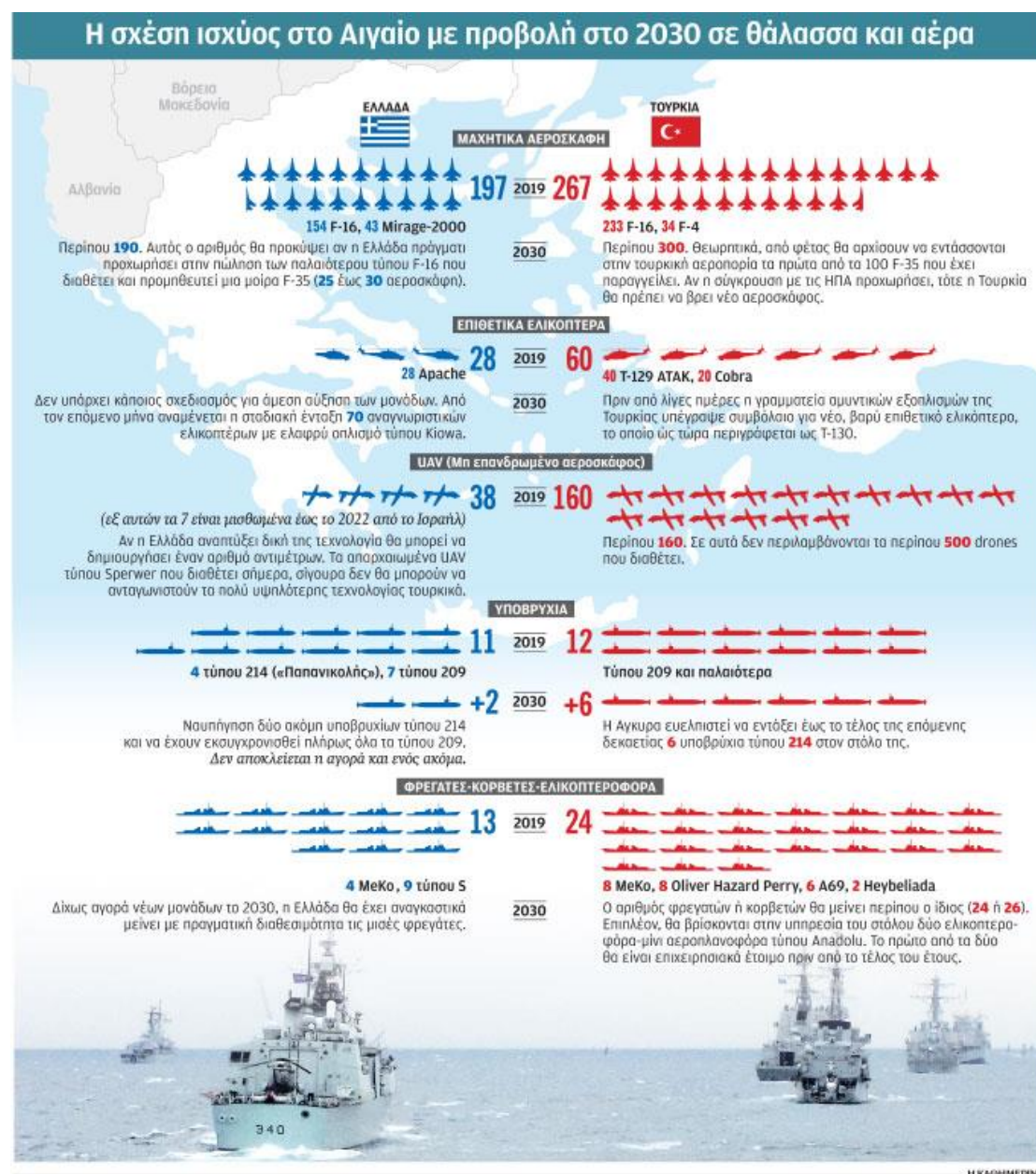
Πίνακας 3 Ένοπλες Δυνάμεις Ελλάδας-Τουρκίας το 2020

ΟΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΧΩΡΩΝ (2020)			
ΣΤΡΑΤΟΣ ΞΗΡΑΣ		ΕΛΛΑΔΑ	ΤΟΥΡΚΙΑ
	ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ	93.500	260.200
	ΑΡΜΑΤΑ ΜΑΧΗΣ	1.328	2.379
	ΤΕΘΩΡΑΚΙΣΜΕΝΑ ΟΧΗΜΑΤΑ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ	648	907
	ΤΕΘΩΡΑΚΙΣΜΕΝΑ ΟΧΗΜΑΤΑ ΜΑΧΗΣ	398	645
	ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΤΙΚΑ ΤΕΘΩΡΑΚΙΣΜΕΝΑ ΟΧΗΜΑΤΑ	242	250
	ΜΕΤΑΓΩΓΙΚΑ ΑΕΡΟΠΟΡΙΑΣ ΣΤΡΑΤΟΥ	18	49
	ΕΛΙΚΟΠΤΕΡΑ ΣΤΡΑΤΟΥ	168	330
	ΑΝΤΙΑΕΡΟΠΟΡΙΚΑ		ΔΙΠΛΑΣΙΑ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΠΟΛΕΜΙΚΟ ΝΑΥΤΙΚΟ			
	ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ	19.000	48.600
	ΥΠΟΒΡΥΧΙΑ	11	12
	ΦΡΕΓΑΤΕΣ	13	19
	ΤΑΧΕΑ ΠΕΡΙΠΟΛΙΚΑ ΚΑΤΕΥΘΥΝΟΜΕΝΩΝ ΒΛΗΜΑΤΩΝ	18	19
	ΚΑΝΟΝΙΟΦΟΡΟΙ	10	19
	ΠΑΡΑΚΤΙΑ ΠΕΡΙΠΟΛΙΚΑ	6	16
	ΝΑΡΚΟΘΡΕΥΤΙΚΑ	4	11
	ΑΡΜΑΤΑΓΩΓΑ	5	5
	ΚΟΡΒΕΤΕΣ	-	10
	ΠΕΡΙΠΟΛΙΚΑ	3	41
	ΑΠΟΒΑΤΙΚΑ	20	21
	ΠΛΟΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ	5	2
	ΔΙΑΦΟΡΑ ΣΚΑΦΗ	9	39
	ΑΕΡΟΣΚΑΦΗ ΝΑΥΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	1	6
	ΜΗ ΕΠΑΝΔΡΩΜΕΝΑ ΑΕΡΟΣΚΑΦΗ	-	16
	ΕΛΙΚΟΠΤΕΡΑ ΑΝΘΥΠΟΒΡΥΧΙΑΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ	18	32
	ΣΥΣΤΟΙΧΙΣΕΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΟΜΕΝΩΝ ΒΛΗΜΑΤΩΝ ΞΗΡΑΣ	2	-
ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΑΕΡΟΠΟΡΙΑ			
	ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ	21.000	50.000
	ΜΑΧΗΤΙΚΑ ΑΕΡΟΣΚΑΦΗ	232	253
	ΜΗ ΕΠΑΝΔΡΩΜΕΝΑ ΑΕΡΟΣΚΑΦΗ	17	23
	ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΤΙΚΑ ΑΕΡΟΣΚΑΦΗ	28	38
	ΕΛΙΚΟΠΤΕΡΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΣΩΣΗΣ	(ελαφρά + μέσου τύπου) 22	20
	ΑΕΡΟΣΚΑΦΗ ΙΠΤΑΜΕΝΟΥ ΑΝΕΦΟΔΙΑΣΜΟΥ	-	7
	ΜΟΝΑΔΕΣ ΒΟΛΗΣ ΑΝΤΙΑΕΡΟΠΟΡΙΚΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΕΛΗΝΕΚΟΥΣ	8	1
	ΑΝΤΙΑΕΡΟΠΟΡΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΚΑΤΕΥΘΥΝΟΜΕΝΩΝ ΒΛΗΜΑΤΩΝ ΜΙΚΡΟΥ ΒΕΛΗΝΕΚΟΥΣ	25	78
	ΑΝΤΙΑΕΡΟΠΟΡΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΚΑΤΕΥΘΥΝΟΜΕΝΩΝ ΒΛΗΜΑΤΩΝ ΜΕΣΟΥ ΒΕΛΗΝΕΚΟΥΣ	-	8

ΠΗΓΗ: ΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΡΟΕΡΧΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΞΕΝΟΥΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΥΣ ΑΝΑΛΥΤΕΣ ΚΑΙ ΕΞΕΙΔΙΚΥΜΕΝΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Σημείωση 9: Αναδημοσίευση από το άρθρο «Σύγκριση Ελλάδας - Τουρκίας: Πόσα δαπανούν για εξοπλισμούς και ποιες είναι οι στρατιωτικές τους δυνάμεις» του Διονυσόπουλου Γιώργου, 2020 © <https://www.protothema.gr/>

Εικόνα 3 Προβλέψεις για το ελληνοτουρκικό οπλοστάσιο το 2030

Σημείωση 10: Αναδημοσίευση από το άρθρο «Εξοπλιστικό χάσμα Ελλάδας – Τουρκίας» του Νέδου Βασιλή, 2019 © <https://www.kathimerini.gr/>

Μέρος ΣΤ΄

Η Τουρκική Διεθνής Έκθεση Αμυντικού Υλικού IDEF

A. Η έκθεση του 2019

Η διεθνής έκθεση αμυντικού εξοπλισμού IDEF 2019 που διεξήχθη στις 30 Απριλίου ως 3 Μαΐου στην Κωνσταντινούπολη, ήταν η 14η έκθεση με προϊόντα της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας. Ως στόχος ετέθη η απεξάρτηση από την προμήθεια στρατιωτικού υλικού από το εξωτερικό. Η Τουρκία έχει εγχώρια παραγωγή σε ένα πλήθος συστημάτων πέραν της συμπαραγωγής με άλλες χώρες-συμμάχους. Παρά την οικονομική κρίση που πλήττει τη χώρα με οικονομική ύφεση, διολίσθηση της λίρας και τη μείωση των συναλλαγματικών αποθεμάτων, η έκθεση επιδείκνυε καταφανδόν την τουρκική πολεμική βιομηχανία προς τις 19 αντιπροσωπείες χωρών που συμμετείχαν.

Η τουρκική βιομηχανία συνεργάζεται με τις ένοπλες δυνάμεις για τον καλύτερο σχεδιασμό των πολεμικών της οχημάτων. Μάλιστα κατάφερε σχεδόν να απεξαρτηθεί από τις προμήθειες εξοπλισμών έξωθεν. Χαρακτηριστικά οι εξοπλισμοί αυτοί αφορούν άρματα μάχης, ελαφρά τροχοφόρα, τεθωρακισμένα οχήματα, τεθωρακισμένα οχήματα μεταφοράς προσωπικού, φορτηγά, οχήματα περισυλλογής. Αποδεικνύεται σαφώς ότι οι πολεμικές εμπειρίες του τουρκικού στρατού στο Ιράκ, στη Συρία και εναντίον των Κούρδων εντός της Τουρκίας παρείχαν το έδαφος για τον σχεδιασμό της εγχώριας παραγωγής. Παράλληλα, διαθέτουν αυτονομία σε φορητό οπλισμό και πυρομαχικά. Επίσης, μία αρκετά μεγάλη ποσότητα από πυραύλους που χρησιμοποιούνται στο σύνολο των σωμάτων των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων είναι εγχώριας σχεδίασης και κατασκευής. Ταυτοχρόνως, η τουρκική χώρα τα τελευταία χρόνια έχει προχωρήσει στην ανάπτυξη ενός προγράμματος ναυπήγησης σύγχρονων πολεμικών σκαφών. Για παράδειγμα, αναφέρονται οι κορβέτες MILGEM, η ναυπήγηση των φρεγατών TF2000 με πανομοιότυπες δυνατότητες μάχης με τις φρεγάτες FREMM-FREDA. Η κατασκευή αεροπλανοφόρου βρίσκεται εν εξελίξει και σε αρκετά προχωρημένο στάδιο ενώ τα τουρκικά ναυπηγεία προμηθεύουν με πλοία μικρού εκτοπίσματος όλο και περισσότερες χώρες, εν προκειμένω για αποστολές ακτοφυλακής.

Όσον αφορά την πολεμική αεροπορία, ήδη επιχειρούν τα νέα οπλισμένα drones, τα εκπαιδευτικά αεροσκάφη και αναμένεται το νέο αεροσκάφος stealth που θα φέρει τουρκική υπογραφή σχεδίασης. Επίσης, με την αγορά δύο αεροσκαφών Bombardier Global 6000, επιδιώκεται η μετατροπή τους από την τουρκική βιομηχανία σε αεροσκάφη ηλεκτρονικού πολέμου ώστε να δύναται να εντοπιστεί με ακρίβεια το εχθρικό στίγμα. Οι Τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις εκσυγχρονίζονται στηρίζοντας την ανάπτυξη της βιομηχανίας τους στη συνεργασία με τα τοπικά ερευνητικά κέντρα και πανεπιστήμια.

B. Η έκθεση του 2021

Ο Πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας Ρετζέπ Ταγγίπ Ερντογάν στην εναρκτήρια ομιλία του στην τελετή της 15^{ης} Διεθνούς Έκθεσης Αμυντικής Βιομηχανίας IDEF'21 επισήμανε ότι:

«Πιστεύουμε πως η οικοδόμηση του περιβάλλοντος ειρήνης, σταθερότητας, ασφάλειας στην περιοχή μας και τον κόσμο εξαρτάται από την εδραίωση μιας δίκαιης ισορροπίας στην αμυντική βιομηχανία. Η Τουρκία τα τελευταία 19 χρόνια πραγματοποίησε σχεδόν μια επανάσταση στην αμυντική βιομηχανία όπως άλλωστε σε πολλά άλλα πεδία. Δόξα τω Θεώ στον δρόμο αυτό που βγήκαμε προκειμένου να μειώσουμε την εξάρτηση της τουρκικής αμυντικής βιομηχανίας από το εξωτερικό φτάσαμε σε ένα πολύ καλό σημείο» ενώ συνέχισε λέγοντας,

«Συγκαταλεγόμαστε ανάμεσα στις 3-4 χώρες του κόσμου που απέδειξαν εμπράκτως την επιτυχία τους στο πεδίο σε ό,τι αφορά τον σχεδιασμό, την παραγωγή και την πώληση των εξοπλισμένων μη επανδρωμένων αεροσκαφών». Μάλιστα τόνισε ότι μειώθηκε η εξάρτηση από την αμυντική βιομηχανία του εξωτερικού από το 80% στο 20%.

Μέρος Ζ΄

Εγχώρια κατασκευή οπλικών συστημάτων

A. Οι προσπάθειες απεξάρτησης από τις εισαγωγές οπλισμών

Η Τουρκία τα τελευταία χρόνια έχει αναπτύξει την εγχώρια κατασκευή οπλικών συστημάτων, ενισχύοντας την «άνθηση» της τουρκικής αμυντικής βιομηχανίας και αποβλέποντας στην άσκηση όλο και περισσότερης επιρροής στην ευρύτερη περιοχή. Ως απώτερος στόχος κρίνεται η απεξάρτηση από τις εισαγωγές οπλικών συστημάτων. Χαρακτηριστικά σημειώνεται ότι από το 2011 έως το 2016 οι εξαγωγές της ενίσχυσαν την τουρκική οικονομία κατά 1,68 δισεκατομμύρια δολάρια με τις εξαγωγές της τουρκικής αεροπορικής βιομηχανίας να αποφέρουν κέρδος της τάξεως των 900 εκατομμυρίων δολαρίων το πρώτο εξάμηνο του 2018.

Βάσει των όσων υποστηρίζει ο Ταγίπ Ερντογάν, η «made in Turkey» στρατιωτική βιομηχανία εξασφαλίζει το 65 % των αμυντικών τους αναγκών. Την περίοδο 2017-2018, οι τουρκικές εξαγωγές έφταναν τα 161,5 δισεκατομμύρια δολάρια, εκ των οποίων τα 342,9 εκατομμύρια δολάρια προήλθαν από εξαγωγές στις ΗΠΑ και τα 116,9 στη Γερμανία.

Εικόνα 4 Τουρκική φρεγάτα

Σημείωση 11: Αναδημοσίευση από το άρθρο «Η «άνθηση» της Made in Turkey πολεμικής βιομηχανίας» του Φωκιανού Γιώργου, 2018 © <https://www.naftemporiki.gr/>

Σημείωση 12: Αναδημοσίευση από το άρθρο «Η «άνθηση» της Made in Turkey πολεμικής βιομηχανίας» του Φωκιανού Γιώργου, 2018 © <https://www.naftemporiki.gr/>

Σύμφωνα με το Αμερικανικό Κέντρο Στρατηγικών Μελετών Stratfor, η Τουρκία στοχεύει στην εξοικονόμηση χρημάτων που διοχετεύονται στο εξωτερικό ώστε να προωθήσει παράλληλα την ανάπτυξη της τουρκικής οικονομίας. Η ενίσχυση των εξαγωγών αμυντικού υλικού στοχεύει και στην ανάπτυξη στενών σχέσεων με τους «πελάτες» της και δη με τις χώρες του Κόλπου.

Ταυτόχρονα, η τουρκική ηγεσία επιθυμεί την αυτάρκεια στον κλάδο των στρατιωτικών εξοπλισμών, δεδομένου ότι τόσο οι ΗΠΑ όσο και η Γερμανία που την προμήθευαν, αρνήθηκαν να την προμηθεύσουν με ειδικού τύπου εξοπλισμό, λόγω της προκλητικότητάς της στην περιοχή. Αναφέρεται ότι τα εγχώρια αμυντικά προϊόντα ανήλθαν μέσα σε 15 χρόνια από το 18% στο 70% και σε οικονομικούς όρους από τα 5,5 στα 60 δισεκατομμύρια δολάρια. Συγκεκριμένα, αναφέρονται παρακάτω αμυντικοί εξοπλισμοί τουρκικής προέλευσης:

- i. τα ελικόπτερα T-625
- ii. τα επιθετικά ελικόπτερα Atak
- iii. τα Μη Επανδρωμένα Αεροπορικά Συστήματα (UAVs) Bayraktar και Anka

- iv. οι οβίδες Φιρτίνα με υψηλό ποσοστό ευστοχίας
- v. το λεγόμενο Εθνικό Πλοίο Milgem.
- vi. η αμυντική τορπίλη Tork
- vii. οι κορβέτες TCG Burgazada (F-513), TCG Kinaliada (F-514) και ADA (F-515)
- viii. τα υποβρύχια Aydinreis κλάσης Type 214

Επίσης, επισημαίνεται ότι έχουν αναπτυχθεί σχέδια που αποβλέπουν στην ενίσχυση της αμυντικής εικόνας της χώρας. Αυτά είναι:

- i. τα σχέδια αεράμυνας μικρής και μεσαίας εμβέλειας HİSAR-A, HİSAR-O
- ii. το σχέδιο Κορκούτ με στόχο την αύξηση της τουρκικής αεροπορικής αμυντικής δεινότητας
- iii. το πρόγραμμα για την παραγωγή του εθνικού τυφεκίου πεζικού MPT76

Εικόνα 6 Το πρώτο τουρκικό F-3

Σημείωση 13: Αναδημοσίευση από το άρθρο «Η «άνθηση» της Made in Turkey πολεμικής βιομηχανίας» του Φωκιανού Γιώργου, 2018 © <https://www.naftemporiki.gr/>

Η Τουρκία είχε παραγγείλει 100 μαχητικά 5ης γενιάς F-35. Ωστόσο, με τροποποίηση του νόμου Εθνικής Άμυνας απαγορεύθηκε από το Πεντάγωνο η πώλησή τους μέχρις νεωτέρας. Επιπλέον, ερωτηματικό εξακολουθεί να υπάρχει με τα προηγμένα συστήματα αντιαεροπορικής άμυνας S-400 της ρωσικής κρατικής εταιρείας εξαγωγών οπλικών συστημάτων, Rosoboronexport.

Το κόστος ανάπτυξης του Altay Tank αγγίζει συνολικά τα 550 εκατομμύρια δολάρια. Έκαστο άρμα μάχης στοιχίζει 13,75 εκατομμύρια δολάρια σύμφωνα με την SSM. Τα tanκ Altay σχεδιάστηκαν προκειμένου να καλυφθούν οι κύριες ανάγκες σε άρματα μάχης της Διοίκησης Χερσαίων Δυνάμεων με εθνικά μέσα. Παράλληλα, αναμένεται να αντικαταστήσουν τα παλιά άρματα μάχης Leopard 2s, M-60 και Leopard 1. Η Otokar είναι η κύρια ανάδοχος εταιρεία ενώ ως υπεργολάβοι λειτουργούν η Aselsan, η Machinery and Chemical Industry Corporation (MKEK), η Rotem και η Roketsan (Kasapoğlu & Kirdemir, 2018). Υπάρχει μεγάλο ενδιαφέρον να ενταχθεί το άρμα σε αρκετές χώρες κυρίως του Κόλπου και της Κεντρικής Ασίας. Σε πρώτη φάση αναμενόταν να παραχθούν 250 άρματα μάχης για τη Διοίκηση των Χερσαίων Δυνάμεων κι ακολούθως άλλα 250 για το TAF. Από τεχνικής απόψεως, τα Altay διαθέτουν συστήματα ελέγχου πυρός και συσκευές όρασης, παραγόμενα εξ ολοκλήρου με εθνικούς πόρους από την ASELSAN.

B. Η προσπάθεια δημιουργίας μίας αυτόνομης αμυντικής βιομηχανίας

Όπως ήδη έχει αναφερθεί, βασική επιδίωξη της Τουρκίας είναι η προώθηση μίας αυτόνομης αμυντικής βιομηχανίας μέσω της ανάπτυξης πρωτότυπης τεχνολογίας και εφαρμογής τεχνογνωσίας για την κατασκευή εγχώριων οπλικών συστημάτων. Ανώτατος στόχος της είναι να ενισχύσει την πολιτική της επιρροή περιφερειακά.

Ωστόσο, ενυπάρχουν κωλύματα τεχνολογικής, οικονομικής και πολιτικής φύσεως. Διαχρονικά η Τουρκία αντιμετωπίζει την ασθένεια του «μεγέθους». Χαρακτηριστικά, ο Andrei Gromyko, κεχρισμένος Σοβιετικός Επίτροπος επί των Εξωτερικών ρώτησε τον Τούρκο πρεσβευτή στη Μόσχα Kemal Nejat Kavur: «Εξοχότατε, Η χώρα σας έχει τον υψηλότερο αριθμό οπλιτών στην Ευρώπη. Αν τους στρέφατε εναντίον των παραδοσιακών εχθρών σας, των Ελλήνων, θα ήσασταν πολύ περισσότεροι από αυτούς. Αλλά αν τους στρέφατε εναντίον μας, θα ήσασταν πολύ λιγότεροι. Ποιος είναι ο λόγος γι' αυτό;». Συνάγεται, δηλαδή η αντίληψη που έχει η τουρκική ηγεσία όσον αφορά τις απειλές για την ασφάλειά της. Φέρει, δε βαρέος την

απώλεια της αυτοκρατορίας αντιμετωπίζοντας τα αισθήματα κατωτερότητας έναντι των Μεγάλων Δυνάμεων. Άλλωστε, η άποψη του Προέδρου της Τουρκίας Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν είναι εναργέστατη καθώς διατείνεται ότι η Τουρκία δεν μπορεί να γίνει μια μεγάλη περιφερειακή δύναμη χωρίς στρατιωτική αποτροπή, αλλά ταυτόχρονα δεν μπορεί να εμπιστευτεί ως προμηθευτές των συμβατικών της όπλων, κράτη του Δυτικού Ημισφαιρίου (Bekdil, 2017). Επ’ αφορμή αυτών των αισθημάτων, στο IDEF του 2017 παρουσιάστηκαν:

- i. πύραυλοι αέρος-αέρος
- ii. τεθωρακισμένα οχήματα
- iii. κορβέτες
- iv. φρεγάτες
- v. άρματα μάχης νέας γενιάς
- vi. drones εγχώριας κατασκευής (UAV)
- vii. ελικόπτερα
- viii. ένα βασικό εκπαιδευτικό αεροσκάφος και η ένοπλη έκδοσή του
- ix. έξυπνα πυρομαχικά
- x. ηλεκτρονικά, αεροηλεκτρονικά και πολεμικά συστήματα και προσομοιωτές

Πλέον το 60% των οπλικών συστημάτων είναι εγχώριας κατασκευής εν συγκρίσει με το προ δεκαετίας 25% και αποσκοπεί σε αυτάρκεια της τάξεως του 80%. Αν και στο εσωτερικό αναφέρουν 100% αυτάρκεια σε οπλικά συστήματα, επί της ουσίας πρόκειται για ένα λαϊκιστικό τουρκικό αφήγημα, στο οποίο αναφέρεται μεταξύ άλλων το πέμπτης γενιάς υπερηχητικό μαχητικό αεροσκάφος. Η πραγματικότητα, όμως είναι διαφορετική καθώς επί παραδείγματι μόνον 50-60% των ναυτικών εξεδρών κατασκευάζονται στην Τουρκία εξαιρούμενων κρίσιμων συστημάτων τους. Εναργέστερα, η πρώτη πλήρως τουρκική πλατφόρμα προσγείωσης κατασκευάζεται με τη συνδρομή της ισπανικής ναυτικής τεχνολογίας. Το «τουρκικό» εκπαιδευτικό αεροσκάφος βασίζεται σε αντίστοιχο κορεατικό ενώ το άρμα μάχης έχει ξένη θωράκιση και κινητήρα. Επιπλέον, το πρώτο «100% τουρκικό» drone Anka διαθέτει ξένο κινητήρα, εξοπλισμό προσγείωσης, σύστημα απογείωσης και προσγείωσης.

Παράλληλα, η Τουρκία έχει υπογράψει δύο συμφωνίες με την British Aerospace Systems για το σχεδιασμό και την ανάπτυξη μαχητικού αεροσκάφους. Τα περισσότερα εξαγωγικά συμβόλαια που έχει υπογράψει η Τουρκία είναι με φίλιες χώρες όπως τα κράτη του Κόλπου, το Πακιστάν, την Ινδονησία και την Μαλαισία. Σημειώνεται ότι για το 2016, οι εξαγωγές αμυντικού και αεροδιαστημικού εξοπλισμού και συστημάτων έφτασαν σχεδόν τα 1,7 δισεκατομμύρια δολάρια.

Γ. Σχέδια κατασκευής εγχώριων αμυντικών υλικών

Οι πολιτικές διαφορές που ανέκυψαν με τη Γερμανία καθώς και η σύγκρουση με τη Γαλλία για την εξερεύνηση υδρογονανθράκων στη Μεσόγειο Θάλασσα προκάλεσαν οπισθοδρόμηση ως προς την εφαρμογή του σχεδίου κατασκευής των τανκς Altay, τα οποία επιδίωκε να εξαγάγει στην Ινδονησία. Η εμπλοκή της Τουρκίας στη Συρία οδήγησε στο ομοσπονδιακό εμπάργκο όπλων της Γερμανίας, γεγονός που προκάλεσε ανάχωμα για την εισαγωγή του γερμανικού κινητήρα MTU και του κιβώτιου ταχυτήτων RENK.

Το πρόγραμμα Altay χωρίζεται σε δύο φάσεις: την T1 και την T2. Η T1 αφορά τις πρώτες 250 μονάδες τανκ και η T2 την προηγμένη έκδοσή τους. Η Τουρκία σχεδιάζει επίσης να παράγει τελικά 1.000 Altays, για να ακολουθήσει μια μη επανδρωμένη έκδοση. Σε μια ομιλία του Οκτωβρίου 2019, ο Ethem Sancak ανώτερος μέτοχος της BMC, είπε ότι το τανκ θα παραδοθεί εντός 24 μηνών. Το 2018 η Τουρκική Προεδρία Αμυντικών Βιομηχανιών (SSB) υπέγραψε συμφωνία για σχεδιασμό, ανάπτυξη, παραγωγή πρωτοτύπων, δοκιμές και πιστοποίηση του ALTAY Main Battle Tank Power Group με την BMC, δηλαδή την εταιρεία που κατασκευάζει το Altay. Η τελευταία συνομιλούσε με τη Hyundai Rotem και άλλες δύο νοτιοκορεάτικες αμυντικές εταιρείες, την κατασκευάστρια κινητήρων, Doosan και την S&T Dynamics.

Επιπροσθέτως, η ελληνική πλευρά αναμένεται να προμηθευτεί τέσσερα αμερικανικά ελικόπτερα Seahawk, ενώ τέσσερις φρεγάτες θα εκσυγχρονιστούν. Παράλληλα, υπό εξέταση βρίσκεται η αγορά υποβρυχίων τύπου 214.

Δ. Οπισθοδρομήσεις στον αμυντικό τομέα και σύναψη συμμαχιών

Η πολιτική της Τουρκίας στην Κύπρο και στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, προκάλεσε την αναστολή του Κογκρέσου ως προς την πώληση οπλισμών

αιτιολογώντας την γενικότερη ύφεση των σχέσεων μεταξύ ΗΠΑ-Τουρκίας. Η Τουρκία, λοιπόν, επέκτεινε τότε τις αμυντικές συμμαχίες με το Ισραήλ και τη Ρωσία όπου διατηρούσε λιγότερους περιορισμούς. Η αμερικανοτουρκική συμμαχία στον κλάδο της αμυντικής βιομηχανίας βασιζόταν τόσο στις διακυβερνητικές όσο και στις εμπορικές πωλήσεις. Οι διακυβερνητικές έβαιναν καλώς ενώ οι εμπορικές λιγότερο, πλέον και οι διακυβερνητικές αντιμετωπίζουν ζητήματα σε συνέχεια του παγώματος της αγοράς των νέων F-35 Joint Strike Fighters, των νέων F-16 και του εκσυγχρονισμού παλαιότερης γενιάς τουρκικών F-16 (Larrabee, 2010).

Ο προσδιορισμός της Τουρκίας ως απρόβλεπτου πελάτη που προβάλλει μη ρεαλιστικές απαιτήσεις για μεταφορά τεχνολογίας, συνεπακόλουθα είχε οδηγήσει στο παρελθόν σε μεγάλες καθυστερήσεις. Κατ' επέκταση οι Αμερικανοί είχαν γίνει διστακτικοί στην υποβολή προσφορών για τουρκικά προγράμματα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η από του Μαΐου 2004 εγκατάλειψη του σχεδίου συμπαραγωγής αρμάτων μάχης αξίας 4 δισεκατομμυρίων δολαρίων ενώ διέκοψε το εγχείρημα αξίας 3 δισεκατομμυρίων δολαρίων σε προγράμματα που αφορούσαν επιθετικά ελικόπτερα και εναέρια οχήματα. Παράλληλα, προσπάθησε να καλύψει όλο και περισσότερο τις αμυντικές της ανάγκες μέσω εξαγορών από τοπικούς κατασκευαστές.

Το 2006, η Τουρκία συνήψε εμπορική συμφωνία 2,7 δισεκατομμυρίων δολαρίων με την ιταλοβρετανική εταιρεία Augusta Westland για επιθετικά ελικόπτερα και αποφάσισε να αγοράσει εκπαιδευτικά αεροσκάφη και κύρια άρματα μάχης από νοτιοκορεάτικες εταιρείες. Το 2007, ο τότε Τούρκος Υπουργός Άμυνας, Vecdi Gönül ανακοίνωνε ότι η χώρα πρόκειται να κατασκευάσει εξ ολοκλήρου δικά της τυφέκια πεζικού, αυτόματα τουφέκια και τέσσερις φρεγάτες στα τουρκικά ναυπηγεία. Βεβαίως, η Τουρκία έχει σημειώσει έκτοτε εξέλιξη στην αμυντική της βιομηχανία με σοβαρό αντίκτυπο στην τουρκική οικονομία. Προτεραιότητα του αμυντικού προϋπολογισμού δινόταν στην προμήθεια βαρέος αμυντικού οπλισμού όπως μαχητικά αεροσκάφη, σύγχρονα υποβρύχια και τανκς.

Εξαιτίας και της εσωτερικής ασύμμετρης απειλής από το PKK, η Τουρκία επιθυμούσε οπλισμό με σύγχρονα ηλεκτρονικά ώστε να πλήττει με ακρίβεια θέσεις του PKK έως και το βόρειο Ιράκ. Χαρακτηριστικά, τέτοιοι οπλισμοί ήταν τα επιθετικά ελικόπτερα AH-1W Super Cobra και τα εξελιγμένα drones Reaper έως ότου προμηθευόταν από την AugustaWestland τα πυροβόλα T129.

Μέρος Η'
Παρατηρήσεις

A. Πρόσφατες εξοπλιστικές εξελίξεις

Σε πρόσφατες εξελίξεις, ο Τούρκος Πρόεδρος Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, προέβη σε δηλώσεις ενίσχυσης της συνεργασίας με την Ισπανία στα αμυντικά ζητήματα. Συγκεκριμένα, επισήμανε την ήδη υπάρχουσα συνεργασία τους με την ναυπήγηση του αμφίβιου επιθετικού πλοίου TCG Anadolu, το οποίο δύναται να διαμορφωθεί σε ένα ελαφρύ αεροπλανοφόρο. Παράλληλα, στοχεύει στην αγορά και ενός ακόμη αεροπλανοφόρου, ίσως μάλιστα να προστεθεί στην φαρέτρα της Τουρκίας και ένα υποβρύχιο. Ο Τούρκος Πρόεδρος σε κοινή συνέντευξή του με τον Πρωθυπουργό της Ισπανίας, Πέδρο Σάντσεθ, στην Άγκυρα επισήμανε χαρακτηριστικά: «Υπάρχουν τόσα πολλά που μπορούμε να κάνουμε στην αμυντική βιομηχανία, συμπεριλαμβανομένων των μη επανδρωμένων αεροσκαφών, μαχητικών ή μη». Το πολεμικό πλοίο Anadolu, ναυπηγήθηκε στα ισπανικά ναυπηγεία Navantia, και έχει εφάμιλλες διαστάσεις με το πλέον μεγαλύτερο πλοίο του Πολεμικού Ναυτικού της Ισπανίας, Juan Carlos I, μήκους περίπου 230 μέτρων και βάρους 26 χιλιάδων τόνων. Επίσης, επιθυμία της τουρκικής προεδρίας είναι η προμήθεια του Πολεμικού της Ναυτικού με ισπανικές φρεγάτες F-110 καθώς και με υποβρύχια S-80 όπου συνιστούν την νέα σειρά υποβρυχίων της Navantia. Συνεργασία ενδέχεται να υπάρξει και σε άλλα ναυτικά οπικά συστήματα όπως και σε χερσαία, σε μεταφορά τεχνογνωσίας και σε κοινά προγράμματα ανάπτυξης drones και δορυφόρων (DEMİR, 2020).

B. Γενική αποτίμηση του εξοπλιστικού προγράμματος της Τουρκίας

Η Τουρκία τα τελευταία χρόνια ακολουθεί ένα εξοπλιστικό πρόγραμμα ενίσχυσης των Ενόπλων Δυνάμεών της, ενισχύοντας παράλληλα το επεκτατικό νεοθωμανικό δόγμα κυρίως προς τους γείτονές της. Η Τουρκία διαθέτει πανευρωπαϊκά τον μεγαλύτερο αριθμό στρατευμάτων με 355.200 μόνιμους και οπλίτες ενώ η Γαλλία ακολουθεί με 204.000.

Εντούτοις, βάσει της μελέτης του Κυπριακού Κέντρου Στρατηγικών Μελετών, η μείωση της στρατιωτικής θητείας, οι μαζικές εκκαθαρίσεις των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων από «γκιουλενιστές», έχουν μειώσει το έμφυχο δυναμικό του τουρκικού στρατού. Ετησίως διαθέτει το 2% του ΑΕΠ της για την άμυνα. Χαρακτηριστικά το 2020 διέθεσε 19,4 δισεκατομμύρια από τον προϋπολογισμό της σε αμυντικές δαπάνες. Βασική πηγή χρηματοδότησης των εξοπλιστικών προγραμμάτων συμπεριλαμβανομένων της μισθοδοσίας των πολιτοφυλάκων, των απόρρητων δαπανών και των προϋπολογισμών της κρατικής αμυντικής βιομηχανίας MKEK και του Ιδρύματος για την Ενίσχυση των Τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων (TSKGV) προέρχονται από το Ταμείο Υποστήριξης

Αμυντικής Βιομηχανίας (SSDF). Μέσω αυτού στηρίζονται οι εγχώριες αμυντικές βιομηχανίες όπως οι Aselsan, Havelsan και Roketsan καθώς και η επιχορήγηση για τη διατήρηση των κατοχικών δυνάμεων στην Κύπρο.

Το ζήτημα στην ελληνοτουρκική γειτνίαση έγκειται στην πολυπλοκότητα της θαλάσσιας και εναέριας συνύπαρξης στο Αιγαίο. Αν και η Ελλάδα έχει προμηθευτεί πυραυλάκατους τύπου Ρουσέν που καθιστούν εφικτή την ταχεία επιχειρησιακή αντιμετώπιση, διαθέτει πεπαλαιωμένες φρεγάτες που αναμένεται να αναβαθμιστούν με την άφιξη των γαλλικών. Μάλιστα, έχει προβλεφθεί η αναβάθμιση των τεσσάρων φρεγατών τύπου MEKO. Τα υποβρύχια τύπου 214, παρέχουν ισχυρό πλεονέκτημα στην ελληνική πλευρά. Πέραν του γεγονότος ότι η Τουρκία διαθέτει σε μεγάλη ποσότητα και ποικιλία, φρεγάτες και κορβέτες, μεγάλης προστιθέμενης αξίας για την τουρκική στρατιωτική στρατηγική συνιστά η πολυδιάστατη ανάπτυξη του πολεμικού της ναυτικού. Ναυπηγούνται πλοία με διευρυμένες επιχειρησιακές δυνατότητες όπως πλατφόρμα δοκιμών οπλικών συστημάτων και το εν αναμονή ελικοπτεροφόρο τουρκικής κατασκευής TCG Anadolu, με δυνατότητα υποστήριξης αεροσκαφών κάθετης απογείωσης. Επίσης, εν εξελίξει βρίσκεται το πρόγραμμα TF-2000 με ναυπήγηση φρεγατών 7.000 τόνων αντιαεροπορικής άμυνας.

Το πάγωμα πώλησης αεροσκαφών πέμπτης γενιάς τύπου F-35 από τις ΗΠΑ στην Τουρκία ενίσχυσε την ισορροπία ισχύος υπέρ της Ελλάδος καθότι δεν είναι ορατά από τα αντίπαλα ραντάρ. Παρ' όλα αυτά, η Τουρκία διαθέτει στόλο αεροσκαφών ηλεκτρονικού πολέμου τύπου CN-235. Το κάτωθι σχεδιάγραμμα είναι χαρακτηριστικό της σχέσης ισχύος με έτη ενδιαφέροντος το 2019 και με προβολή στο 2030.

Συμπεράσματα

Υπό την προϋπόθεση διατήρησης του καθεστώτος Ερντογάν στην εξουσία, είναι δεδομένη η επιβολή κάθε δυνατής προσπάθειας για επέκταση της περιφερειακής της επιρροής στη Μεσόγειο, στον Λίβανο, στη Συρία, στο Ιράκ καθώς και στα κράτη του Κόλπου όπως το Κατάρ και το Ομάν. Σε κάθε περίπτωση θα προσπαθήσει να ανακόψει με κάθε μέσο τους δεσμούς των Κούρδων της Τουρκίας και των Κούρδων στη Συρία και στο Ιράκ (Cordesman και Hwang, 2021).

Βεβαίως, δε πρέπει να λησμονείται η τοποθέτηση ενός πρώην πρεσβευτή των ΗΠΑ στην Άγκυρα. Ειδικότερα, είχε σχολιάσει τις περιφερειακές και νεο-οθωμανικές

φιλοδοξίες εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας (Bekdil, 2017). Επισημάνε, λοιπόν ότι η χώρα είχε «φιλοδοξίες Rolls-Royce αλλά πόρους για Rover». Η συγκεκριμένη τοποθέτηση σκιαγραφεί τις μεγαλεπήβολες προσπάθειες που καταβάλει η τουρκική ηγεσία για ενίσχυση του πολεμικού της οπλοστασίου. Τούτο διότι δαπανάται μεγάλο μέρος του προϋπολογισμού προκειμένου να στηριχθεί και να αναπτυχθεί έτι περαιτέρω η τουρκική στρατιωτική βιομηχανία παρά τις δυσμενείς οικονομικές συνθήκες που επικρατούν για τον τουρκικό λαό.

Σε κάθε περίπτωση η θέση της Τουρκίας έχει βαρύνουσα γεωστρατηγική σημασία για τις ΗΠΑ, η οποία διαφαίνεται από τη διατήρηση της αεροπορικής βάσης στο Ιντζιρλίκ και συνιστά διαπραγματευτικό «όπλο» για τους Τούρκους. Η σημασία που της έχει αποδοθεί γεωπολιτικά, υπογραμμίζεται κι από την άρνηση του τουρκικού κοινοβουλίου για εγκατάσταση των αμερικανικών δυνάμεων στην Τουρκία προκειμένου να πραγματοποιηθεί η επίθεση στο Ιράκ το 2003, υποδηλώνοντας την υπερβάλλουσα αυτοπεποίθησή της.

Η άνοδος του AKP με τον Ερντογάν στην εξουσία το 2002, είχε το χαρακτηριστικό μέχρι και το 2010 του μετασχηματισμού του στρατού και της άνθισης της τουρκικής οικονομίας. Η ανάληψη της διακυβέρνησης από τον Ερντογάν το 2002 συνοδεύτηκε με το πρόγραμμα εκσυγχρονισμού του στρατού. Την περίοδο 2018-2022, προτεραιοποίηση δόθηκε στην ανάπτυξη μιας βιώσιμης αμυντικής βιομηχανίας, αντιμετωπίζοντας τις σοβαρές ελλείψεις που αντιμετωπίζει η Τουρκία στα αμυντικά στρατηγικά οπικά συστήματα. Η Τουρκία προσδοκά το ρόλο πρωτοπόρου στο γεωπολιτικό πεδίο όσον αφορά την ανάπτυξη και χρήση μη επανδρωμένων αεροσκαφών στο πλαίσιο του στρατιωτικού εκσυγχρονισμού. Μάλιστα, το Υφυπουργείο Αμυντικών Βιομηχανιών της Τουρκίας δημοσίευσε προσφάτως το Τομεακό Στρατηγικό Σχέδιο για το διάστημα 2018–2022, τη Λευκή Βίβλο για τον τομέα των αυτόνομων και μη επανδρωμένων συστημάτων. Ως στόχοι τίθενται η εξασφάλιση της στρατηγικής ανεξαρτησίας και ενίσχυσης των δυνατοτήτων των εθνικών μη επανδρωμένων εναέριων συστημάτων με προβολή στο μέλλον.

Κατοπινά, η τουρκική δημοκρατία βρίσκεται σε εξελισσόμενη παρακμή ενώ παράλληλα ο Τούρκος Πρόεδρος καταβάλλει προσπάθειες για μία οθωμανικού τύπου αναβίωση του τουρκικού εθνικισμού. Χρησιμοποιεί διάφορες τακτικές εκφοβισμού για την προστασία της εδαφικής ακεραιότητας από εσωτερικούς και εξωτερικούς εχθρούς

που την επιβουλεύονται διαιωνίζοντας τις θεωρίες συννομωσίας εις βάρος της χώρας του. Στο πλαίσιο αυτό, παραμερίζονται συνολικά τα ανθρώπινα δικαιώματα, η εφαρμογή του κράτους δικαίου και η διεξαγωγή ελεύθερων εκλογών. Βεβαίως το νεοσυσταθέν Πανεπιστήμιο Εθνικής Άμυνας (Kasapoğlu & Kirdemir, 2018) προκειμένου να ανταποκριθεί στο ρόλο του, κρίνεται αναγκαίο να εξοπλιστεί με ένα διεπιστημονικό ερευνητικό κέντρο. Σ' αυτό θα διεξάγονται μελέτες περί ρομποτικής, τεχνητής νοημοσύνης και συναφών τμημάτων μηχανικής με στόχο οι τουρκικές δυνάμεις ασφαλείας στο πλαίσιο προσομοίωσης να προβάλουν ένα υψηλό επίπεδο ετοιμότητας. Σε κάθε περίπτωση στον τομέα της διεπιστημονικότητας, ενυπάρχουν θολά σημεία που εμποδίζουν την πρόσβαση σε νέες τεχνολογίες και απαιτούν την προσέλκυση ξένου ειδικευμένου προσωπικού στην προσπάθεια ενίσχυσης του brand της τουρκικής στρατιωτικής βιομηχανίας. Εντούτοις, η ολοένα και μεγαλύτερη επιβάρυνση της τουρκικής οικονομίας, δρα ως ανάχωμα στην ανάπτυξή της και στην προοπτική συμπαράγωγής οπλισμού.

Πηγές-Βιβλιογραφία

Πληροφορίες για εταιρείες παραγωγής όπλων, στρατιωτικών υπηρεσιών και δαπανών σύμφωνα με τη βάση δεδομένων SIPRI: <https://sipri.org/databases/armsindustry> (πρόσβαση στις 20.11.2021)

Πληροφορίες για το S-400 Triumph Air Defence Missile System: <https://www.army-technology.com/projects/s-400-triumph-air-defence-missile-system/> (πρόσβαση στις 01/12/2021)

Michael C. Horowitz (2010), *The Diffusion of Military Power: Causes and Consequences for International Politics*. Princeton, NJ: Princeton University Press,

Κόλλιας Γ. Χρήστος (2017), *Οικονομική της άμυνας*, Αθήνα: Τουρίκης

Sakallioğlu, Ü. C. (1997). The Anatomy of the Turkish Military's Political Autonomy. *Comparative Politics*, 29(2), 151–166. <https://doi.org/10.2307/422077>

Inbar, E. (2003). *The Israeli-Turkish Strategic Partnership*. Begin-Sadat Center for Strategic Studies. <http://www.jstor.org/stable/resrep04740>

Larrabee, F. S. (2010). U.S.-Turkish Defense Cooperation. In *Troubled Partnership: U.S.-Turkish Relations in an Era of Global Geopolitical Change* (pp. 77–88). RAND Corporation. <http://www.jstor.org/stable/10.7249/mg899af.14>

Joyce, K. A. (2011). [Review of *The Diffusion of Military Power: Causes and Consequences for International Politics*, by M. C. Horowitz]. *Perspectives on Politics*, 9(3), 765–766. <http://www.jstor.org/stable/41622890>

Göktepe, G., & Satyanath, S. (2013). The economic value of military connections in Turkey. *Public Choice*, 155(3/4), 531–552. <http://www.jstor.org/stable/42003114>

Bekdil, B. (2017). *Turkey's Indigenous Weapons Industry: A Rover with Rolls-Royce Ambitions*. Begin-Sadat Center for Strategic Studies. <http://www.jstor.org/stable/resrep04659>

Kasapoğlu, C., & Kırdemir, B. (2018). *The Rising Drone Power: Turkey On The Eve Of Its Military Breakthrough*. Centre for Economics and Foreign Policy Studies. <http://www.jstor.org/stable/resrep21043>

Kasapoğlu, C. (2019). *TURKISH-RUSSIAN DEFENSE COOPERATION: POLITICAL-MILITARY SCOPE, PROSPECTS AND LIMITS*. Centre for Economics and Foreign Policy Studies. <http://www.jstor.org/stable/resrep21046>

DEMİR, İ. (2020). Transformation of the Turkish Defense Industry: The Story and Rationale of the Great Rise. *Insight Turkey*, 22(3), 17–40. <https://www.jstor.org/stable/26956174>

Beyoghlou, K. A. (2020). *TURKEY AND THE UNITED STATES ON THE BRINK: IMPLICATIONS FOR NATO AND THE US-TURKISH STRATEGIC AND MILITARY PARTNERSHIP*. Strategic Studies Institute, US Army War College. <http://www.jstor.org/stable/resrep24340>

Cordesman, A. H., & Hwang, G. (2021). Changes in the Role of Outside Powers. In *The Changing Security Dynamics of the MENA Region* (pp. 95–116). Center for Strategic and International Studies (CSIS). <http://www.jstor.org/stable/resrep30031.5>

Yüksel, E., & Tekineş, H. (2021). Turkish and Qatari cooperation on security and defence. In *Turkey's love-in with Qatar: A marriage of convenience* (pp. 18–19). Clingendael Institute. <http://www.jstor.org/stable/resrep28664.7>

«The Diffusion of Military Power: Causes and Consequences for International Politics», ανάρτηση στο [Taylor & Francis Online: Peer-reviewed Journals \(tandfonline.com\)](http://tandfonline.com), 29.06.2012, [Thucydides on Strategy: Athenian and Spartan Grand Strategies in the Peloponnesian War and their Relevance Today Neorealism, States, and the Modern Mass Army The Diffusion of Military Power: Causes and Consequences for International Politics The Future Faces of War: Population and National Security: Journal of Strategic Studies: Vol 35, No 3 \(tandfonline.com\)](http://tandfonline.com) (τ.π. 07.12.2021)

«Altay tankı projesi için teklifler haftaya», ανάρτηση στο <https://www.fortuneturkey.com/>, 11.10.2016 <https://www.fortuneturkey.com/altay-tanki-projesi-icin-teklifler-haftaya-26358> (τ.π. 23.11.2021)

«Το οπλοστάσιο Ελλάδας και Τουρκίας σε αριθμούς. Τι στρατιωτικές δυνάμεις και ποια πλεονεκτήματα διαθέτει η κάθε πλευρά», ανάρτηση στο <https://www.huffingtonpost.gr/>, 24.02.2018, https://www.huffingtonpost.gr/entry/to-oplostasio-elladas-kai-toerkias-se-arithmoes-ti-stratitikes-denameis-kai-poia-pleonektemata-diathetei-e-kathe-pleera_gr_5a91ac3ce4b03b55731cb4a0 (τ.π. 20.09.2021)'

«Η «άνθηση» της Made in Turkey πολεμικής βιομηχανίας», ανάρτηση στο <https://www.naftemporiki.gr/>, 25.10.2018, <https://www.naftemporiki.gr/story/1405024/i-anthisi-tis-made-in-turkey-polemikis-biomixanias> (τ.π. 29.09.2021)

«Παραδόθηκε η τρίτη κορβέτα Milgem στο τουρκικό Ναυτικό», ανάρτηση στο <https://www.ptisidiastima.com/>, 04.11.2018, <https://www.ptisidiastima.com/tcg-burgazada-delivered/> (τ.π. 28.11.2021)

«Εξοπλιστικό χάσμα Ελλάδας – Τουρκίας», ανάρτηση στο <https://www.kathimerini.gr/>, 07.04.2019, <https://www.kathimerini.gr/society/1018239/exoplistiko-chasma-elladas-toyrkias/> (τ.π. 25.10.2021)

«Η Τουρκική Διεθνής Έκθεση Αμυντικού Υλικού IDEF 2019», ανάρτηση στο <https://www.liberal.gr/>, 06.05.2019, <https://www.liberal.gr/diplomacy/i-tourkiki-diethnis-ekthesi-amuntikou-ulikou-idef-2019/250517> (τ.π. 30.08.2021)

«Η Αίγυπτος υπερέχει στρατιωτικά της Τουρκίας», ανάρτηση στο <https://www.dw.com/el/%CE%B8%CE%B5%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1/s-10507>, 11.02.2020, <https://p.dw.com/p/3XYeY> (τ.π. 10.11.2021)

«Στρατιωτική δύναμη Ελλάδας και Τουρκίας: Πώς συγκρίνονται σε αριθμούς οι δύο χώρες», ανάρτηση στο <https://sputniknews.gr/>, 16.06.2020,

<https://sputniknews.gr/20200616/stratitiki-dynami-elladas-kai-tourkias-pos-sygkrinontai-se-arithmous-oi-dyo-hores-7560665.html> (τ.π. 29.08.2021)

«Τι θα κάνει η Ευρώπη αν ξεσπάσει πόλεμος σε Ελλάδα – Τουρκία», ανάρτηση στο <https://armyvoice.gr/>, 01.09.2020, <https://armyvoice.gr/2020/09/ti-tha-kanei-eyropi-xespasei-polemos-se-ellada/> (τ.π. 03.12.2021)

«Σύγκριση Ελλάδας - Τουρκίας: Πόσα δαπανούν για εξοπλισμούς και ποιες είναι οι στρατιωτικές τους δυνάμεις», ανάρτηση στο <https://www.protothema.gr/>, 17.09.2020, <https://www.protothema.gr/greece/article/1045290/sugrisi-elladas-tourkias-posa-dapanoun-gia-exoplismous-kai-poies-einai-oi-stratitikes-tous-dunameis/> (τ.π. 10.10.2021)

«Ανάλυση Handelsblatt: Τι θα συμβεί σε μία στρατιωτική εμπλοκή Ελλάδας-Τουρκίας;- Πού υπερέχει η Ελλάδα στρατιωτικά», ανάρτηση στο <https://www.thetoc.gr/>, 22.10.2020, <https://www.thetoc.gr/politiki/article/analusi-handelsblatt-ti-tha-sumbei-se-mia-stratitiki-emploki-ellados---tourkias--pou-uperexei-i-ellada-stratitika/> (τ.π. 29.09.2021)

«Οι διαφορές με τη Γερμανία αναγκάζουν την Τουρκία να αναζητήσει κινητήρα και κιβώτιο ταχυτήτων της Νότιας Κορέας για το ρεζερβουάρ Altay», ανάρτηση στο <https://www.defenseworld.net/>, 20.11.2020, https://www.defenseworld.net/news/28363/Differences_with_Germany_Force_Turkey_to_Seek_South_Korean_Engine_Transmission_for_its_Altay_Tank#.YaNuZtBBxPb (τ.π. 15.11.2021)

«Απίθανο η Ελλάδα να κερδίσει την κούρσα εξοπλισμών», ανάρτηση στο <https://www.dw.com/el/%CE%B8%CE%B5%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1/s-10507>, 24.12.2020, <https://p.dw.com/p/3nAyh> (τ.π. 12.11.2021)

«Ιράν-Σαουδική Αραβία: Στο δρόμο για έναρξη συνομιλιών», ανάρτηση στο <https://www.alt.gr/>, 23.01.2021, <https://www.alt.gr/iran-saoydiki-aravia-sto-dromo-gia-ena/> (τ.π. 28.11.2021)

«Sukhoi Su-57 – A significant boost to Russian air combat capabilities», ανάρτηση στο <https://www.airforce-technology.com/>, 26.02.2021, <https://www.airforce->

technology.com/features/sukhoi-su-57-a-significant-boost-to-russian-air-combat-capabilities/ (τ.π. 08/12/2021)

«Η Τουρκία καλεί τον Καναδά να άρει την απαγόρευση εξαγωγών οπλικών συστημάτων», ανάρτηση στο <https://www.capital.gr/>, 12.04.2021, <https://www.capital.gr/diethni/3538511/i-tourkia-kalei-ton-kanada-na-arei-tin-apagoreusi-exagogon-oplikon-sustimaton> (τ.π. 01.10.2021)

«Ερντογάν: Η Τουρκία τα τελευταία 19 χρόνια πραγματοποίησε μια επανάσταση στην αμυντική βιομηχανία», ανάρτηση στο <https://www.trt.net.tr/greek/>, 17.08.2021, <https://www.trt.net.tr/greek/tourkia/2021/08/17/erntogan-e-tourkia-ta-teleutaia-19-khronia-pragmatopoiесе-mia-epanastase-sten-amuntike-biomekhania-1692769> (τ.π. 25.10.2021)

«Μάικ Πόμπεο: Όχι στην πώληση νέων μαχητικών F-16 στην Τουρκία», ανάρτηση στο <https://www.capital.gr/>, 31.10.2021, <https://www.capital.gr/diethni/3591966/maik-pompeo-oxi-stin-polisi-neon-maxitikon-f-16-stin-tourkia> (τ.π. 28/11/2021)

«Ο Σάντσεθ βάζει πλάτες στον Ερντογάν - Η Ισπανία θα ναυπηγήσει αεροπλανοφόρα και υποβρύχια για την Τουρκία», ανάρτηση στο <https://www.iefimerida.gr/>, 18.11.2021, <https://www.iefimerida.gr/kosmos/erntogan-ispania-naypigisei-aeroplanofora-ypobryhia-gia-toyrkia> (τ.π. 20.11.2021)

«Επιπλέον S-400 στην Τουρκία, να μην ανησυχεί η Ελλάδα»! Χρυσώνει το χάπι...», ανάρτηση στο <https://www.defence-point.gr/news/>, 09.12.2021, <https://www.defence-point.gr/news/quot-epipleon-s-400-stin-toyrkia-na-min-anisychei-i-ellada-quot-chrysonei-to-chapi> (τ.π. 09/12/2021)